Békés Gellért

ÖKUMENIZMUS

TEOLÓGIAI KISKÖNYVTÁR III/11
Békés Gellért: Ökumenizmus

TEOLÓGIAI KISKÖNYVTÁR

Szerkesztőbizottság:

Alszeghy Zoltán (Róma) — Nagy Ferenc (Róma) — Szabó Ferenc (Róma) — Weissmahr Béla (München)

Munkatársak:

Adriányi Gábor (Bonn) — Alszeghy Zoltán (Róma) — András Imre (Bécs) — Babos István (New York) — Balás Dávid (Dallas) — Békés Gellért (Róma) — Békési István (Klagenfurt) — Csányi Apor Dániel (Dallas) — Farkasfalvy Dénes (Dallas) — Gajáry Aladár (Chur) — Gánóczy Sándor (Würzburg) — Hardy Gilbert (Dallas) — Henkey Károly (Montréal) — Horváth Tibor (Toronto) — Juhász László (Buffalo) — Kereszty Rókus (Dallas) — Mehrle Tamás (Fribourg) — Mihályi Gilbert (Chicago) — Nagy Ferenc (Róma) — Nemeshegyi Péter (Tokió) — Nemesszeghy Ervin (London) — Őrsy László (Washington) — Őry Miklós (Klagenfurt) — Somfai Béla (Toronto) — Szabó Ferenc (Róma) — Vass György (London) — Veszelovszky Albin (Green Bay) — Weissmahr Béla (München).

BÉKÉS GELLÉRT

ÖKUMENIZMUS

Törekvés a keresztény egységre

RÓMA 1976

A Teológiai Kiskönyvtár munkatársai különböző teológiai irányokhoz tartoznak; mindegyik saját módszerét követi, és saját nézeteit fejti ki. A szerkesztőbizottság nem törekszik arra, hogy a közös hit egységével megférő többféleséget elsimítsa, hiszen éppen az eltérő hangok egymást kiegészítő harmóniája adja meg a mai katolikus hittudomány hű képét.

Tipografia Dario Detti - Via G. Savonarola, 1 - I - 00195 Roma

ELŐSZÓ

Jézus Krisztus egyetlen egyházat alapított, mégis több egyház állítja magáról, hogy az ő hagyatékának az örököse. A keresztények valamennyien az Úr tanítványainak vallják magukat, de különbözőképpen vélekednek és külön utakon járnak, mintha maga Krisztus oszlott volna meg. Ez a megoszlás nyíltan ellenemond Krisztus akaratának, s egyszersmind botránkoztatja a világot, és kárt okoz a legszentebb ügynek, az evangélium világra szóló hirdetésének. Az ökumenizmusról szóló dekrétumnak ezek a bevezető szavai világosan megokolják, miért volt a II. vatikáni zsinat egyik főcélja, hogy helyreállítsa a keresztények közötti egységet.

Az ökumenikus mozgalom azonban a II. vatikáni zsinat idején már közel félszázados múltra tekintett vissza. Ennek a múltnak történetét, az ökumenikus mozgalom kialakulását mondja el ez az írás. Kifejti a mozgalom egyháztani problematikáját, és ismerteti a katolikus egyház állásfoglalását a mozgalom által fölvetett egyháztani kérdésekben és általában a keresztények közti egység ügyében. Ezzel beleilleszkedik a Telógiai Kiskönyvtárnak az egyházról szóló témakörébe, és kiegészíti azt, amit a sorozat többi füzetei az egyház mivoltáról és életéről mondanak.

Krisztus Szentlelke, a keresztények közti egység és egyházi közösség forrása és teremtő ereje tegye hatékonnyá a zsinat szándékát: azt, hogy a magyar keresztények is rátaláljanak az egység útjára.

Róma, 1976 pünkösdjén.

Békés Gellért

BEVEZETÉS

Mi az ökumenizmus? A görög szónak ez a latint követő magyar átírása az *oikumené*-ből ered, ami az ókorban az egész emberlakta földet, szűkebb értelemben a Földközi-tenger partvidékén kiterjedő római birodalmat jelentette. Ennek megfelelően a keresztény ókorban ökumenikus zsinatnak nevezték a birodalom püspökeinek hivatalos összejöveteleit, ahol vitatott kérdésekben meghatározták az egyházak közös hitbeli és erkölcsi tanítását, és általános egyházfegyelmi szabályokról döntöttek. A zsinatok feladata az volt, hogy megőrizzék a kereszténység hitbeli egységét, és biztosítsák a helyi egyházak egyetemes, görög szóval *katholikos* közösségét.

Amit ma ökumenizmusnak nevezünk, az a különféle hitvallásokra szakadt keresztények egységet kereső mozgalma. A mozgalom célja — a II. vatikáni zsinat ökumenikus dekrétumának kezdő szavaival — az *unitatis redintegratio,* az egyházak egyetemes egységének a helyreállítása.

Munkánkban — a megszabott keretek között — ezt a mozgalmat és ennek egyháztani alapjait szándékozunk ismertetni. Az első részben elmondjuk az ökumenikus mozgalom kialakulását és szervezett formája, az Egyházak Ökumenikus Tanácsa működésének történetét. De mivel a mozgalom megindítói és a Tanács megalapítói anglikánok, evangélikusok és reformátusok voltak, s ez, főleg kezdetben, bizonyos protestáns jelleget adott a mozgalomnak, folytatólag külön-külön fejezetben foglalkozunk az ortodox egyháznak, valamint a római katolikus egyháznak az Ökumenikus Tanácshoz való viszonyával.

A második részben az ökumenikus mozgalom teológiai alapjairól beszélünk. Itt elsősorban az Ökumenikus Tanács egyháztani alapelveit tárgyaljuk, és azt mutatjuk be, hogyan fejlődött ki a Tanács felfogása az egyház egységéről. De képünk nem volna teljes, ha a továbbiakban nem fejtenénk ki a megújult katolikus ekkleziológia ökumenikus tanítását, amit a II. vatikáni zsinat immár közkinccsé tett az egyházban, mert hatása döntő a keresztények közti egység további fejlődésére.

Mindjárt bevezetőül fölsorolunk néhány alapvető munkát: nélkülözhetetlen segédeszközök az ökumenikus mozgalom történetének és egyháztani problématikájának tanulmányozásához. A mozgalom történetének két klaszszikus gyűjtőkötete: *A History of the Ecumenical Movement 1517-1948,* R. Rouse és S. Ch. Neill gondozásában (SPCK, London 1967[2]) és *The Ecumenical Advance. A History of the Ecumenical Movement II. 1948-1968,* H. E. Fey gondozásában (SPCK, London 1970). Ezt a két kötetet kiegészíti: N. Goodall, *Ecumenical Progress. A Decade of Change in the Ecumenical Movement 1961-1971* (Oxford University Press, London 1972). — Katolikus részről mind történeti, mind teológiai szempontból a legjelentősebb a Cerf párizsi kiadó *Unam Sanctam* sorozata, köztük az első kötet M.-J. Congar úttörő munkája: *Chrétiens Désunis. Principes d'un Oecuménisme Catholique* (1937) és az ötvenedik, szintén Congartól, *Chrétiens en Dialogue. Contributions catholiques à l'Oecuménisme* (1964). Ebben a sorozatban jelent meg M.-J. Le Guillou kétkötetes munkája, *Mission et Unité. Les exigences de la Communion* (1960). Kitűnő bevezetés az egész tárgykörbe M. Villain, *Introduction à l'Oecuménisme* (Casterman, Paris 1964). Teológiai szempontból jelentős G. Thils, *Histoire Doctrinale du Mouvement Oecuménique* (Desclée De Brouwer, Paris / E. Warny, Louvain 1962) és B. Lambert, *Le Problème Oe-*

cuménique I-II (Centurion, Paris 1962). A hatvanas évek további fejlődését is tárgyalja: H. Döring, *Kirchen unterwegs zur Einheit* (Schöningh, Paderborn 1969). Az egész történeti problématikát felöleli: Daniel-Rops, *Ces Chrétiens, nos Frères* (Fayard, Paris 1965). — A magyar múlt ökumenikus jellegű törekvéseiről számol be Király Kelemen OFM, *A katolikus-protestáns egységtörekvés története Magyarországon* (Standard Press, New Brunswick, USA 1965).

Már többen megállapították, hogy az ökumenizmus korunk egyik legjelentősebb vallási mozgalma. Aki figyelmesen tanulmányozza ezt a mozgalmat, az ebben is fölismerheti « az idők jeleit » (II. vatikáni zsinat), és ha fölismerte, indítást is érezhet arra, hogy erőihez képest részt vegyen Krisztus szándékának valóra váltásában: hogy tanítványai « mindnyájan egyek legyenek » (Jn 17,21), mert tanúságuknak csak közös és egységes hitvallással lesz ereje a mai világban.

Rövidítések:

AAS : *Acta Apostolicae Sedis,* a Szentszék hivatalos közlönye.

ASS : *Acta Sanctae Sedis,* az *AAS* elődje.

DB : H. Denzinger—Cl. Bannwart, *Enchiridion symbolorum...*

DS : H. Denzinger—A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum...*

EÖT : Egyházak Ökumenikus Tanácsa (*World Council of Churches*). Az EÖT közgyűléseit és nemzetközi konferenciáit azzal a városnévvel jelezzük, ahol a gyűlést tartották (pl. *Amszterdam*). (L. irodalom, 52-53. old.)

ER : *Ecumenical Review.*

LG : *Lumen gentium,* az egyházról szóló zsinati konstitúció.

PG : *Patrologia graeca.*

UR : *Unitatis redintegratio,* az ökumenizmusról szóló zsinati dekrétum.

ELSŐ RÉSZ

AZ ÖKUMENIKUS MOZGALOM

I. AZ ÖKUMENIKUS MOZGALOM GYÖKEREI ÉS KIALAKULÁSA

Miért keressük a keresztények egységét?

Mielőtt magáról az ökumenikus mozgalomról beszélnénk, föl kell vetnünk a kérdést, hogy egyáltalán mire való ez a mozgalom? Miért akarjuk helyreállítani az egyház egységét? Szükséges-e igazán, hogy a keresztények, akik végső soron Krisztus hitében egyek, tanításukban és szervezetükben is egységesek legyenek? Pluralista világunkban vajon nem éppen annak van-e értéke, ami a másiktól eltér, ami másfajta és változatos? Nem az jelent-e lelki gazdagságot, valódi értéktöbbletet, ha különbözőek vagyunk és nem egyformák? Nem abban mutatkozik-e a kereszténység szellemi ereje, hogy kétezer éves története folyamán változó korok és kultúrák nyelvén tudta megszólaltatni tanítását, különféle népek és társadalmak életében tudott testet ölteni? S amikor azokat gazdagította, nem lett-e ő maga teljesebb és gazdagabb? Szabad-e lemondania a kereszténységnek erről a történeti és kulturális sokféleségéről és gazdagságáról? Egysége érdekében föláldozhatja-e az egyház a tulajdon természetéből eredő katolicitását?

Szó sincs róla. De nem is ez itt a kérdés, hiszen az egység az egyháznak ugyanolyan, az apostoli hitvallásban megvallott sajátos tulajdonsága, mint a katolicitás. Sőt az egyház egysége nem is lehet más, mint katolikus egység, ami P. Congar szavaival *capacité universelle de l'unité:*

képesség arra, hogy az egymástól eltérőt, a sokfélét és a változatosat egyetemes egységbe foglalja, anélkül, hogy sajátos különbözőségüktől megfosztaná őket. Az a katolikus egység, amelyre az ökumenikus mozgalom törekszik, s amelyről az Ökumenikus Tanács negyedik közgyűlése is beszélt Uppsalában (1968), egyáltalán nem valami központból irányított egyöntetűség kötelező rendje, nem is feltétlenül a római katolikus egyház mai szervezete, hanem a különféle hagyományú egyházak hitbeli és szervezeti közössége, amit lényegében az üdvösség isteni misztériumának egysége tart össze.

De nem emberfölötti feladat-e ilyen egyetemes egység létrehozására vállalkozni? A nagy világbirodalmak — tanú rá a történelem — előbb-utóbb szétbomlottak. Ma az Egyesült Nemzetek Szervezete törekszik arra, hogy az egyház katolicitásának profán változataként egységes emberi világot teremtsen. De bármennyire tiszteletre és támogatásra méltó is ez az erőfeszítés, keresztény embernek meggyődése, hogy merőben emberi eszközökkel nem fog célt érni. A feladat emberfölötti, ezért a végrehajtására irányuló munka szellemi és erkölcsi erőforrása sem lehet más, mint az Isten.

A Bibliában őrzött isteni kinyilatkoztatásból tudjuk, s más ősi vallások is tanúskodnak róla, hogy az embert embertársával végső soron nem azonos biológiai természete, hanem belső szellemi mivolta köti össze. Az ember Isten képére és hasonlóságára alkotott teremtmény, ezért az a rendeltetése, hogy Istennel és embertársaival közösségben éljen. A keresztény tanítás szerint Krisztus istenemberi személyében Isten páratlan módon helyreállította ezt a bűn által megrontott Isten-képet és vele Isten és ember közösségét. Aki hisz Krisztusban, az ebben a hitben megigazul és maga is Istenhez tartozik: a Szentlélek újjáteremti benne azt a krisztusi Isten-képet, amely az emberi testvériség lelki alapja.

Az egyház lényegében nem más, mint a Krisztusban Istenhez tartozó híveknek testvéri közössége. Ezért — a II. vatikáni zsinat tanítása szerint — az a rendeltetése, hogy mintaképe és eszköze, valóságos *sacramentuma* legyen az egész emberiség Istenhez tartozásának és testvéri közösségének. Mintaképe annak, hogy Isten szeretetében hogyan valósulhat meg a népek közti egyetemes egység, de eszköze is egységük megvalósításának.

Mindebből világos, hogy az egyház katolikus egysége nemcsak valami gyakorlati együttműködésre irányuló társulás, nem is az eredményes hithirdetés érdekében történő szövetkezés a keresztény csoportok között. Ez az egység igazában emberi erőket meghaladó kegyelmi valóság: az ember valódi közössége Istennel és embertársával, ami nem emberi erőfeszítésből, hanem Isten embert üdvözítő szándékából ered. Célja nem kevesebb, mint az emberiség egyetemes egysége: az az egység, amely csakis az ember Istennel való közösségében valósul meg. S ezért megvalósítása, az ökumenikus munka sem merőben emberi vállalkozás, hanem hivő válasz Isten szavára, aki Krisztusban meghívja az embert arra, amire alkotta: szeretetének közösségére.

Egység, szakadás és az egység keresése

Az egyház egységének ügye voltaképpen egyidős a kereszténységgel. János evangéliuma szerint az utolsó vacsorán Jézus maga könyörgött mennyei Atyjához, hogy tanítványai, azok is, akik a jövendő időkben hinni fognak benne, « mindnyájan egyek legyenek » (17,21). Ebben a könyörgésben prófétai intelem rejlik. Jézus jól tudta, hogy a viszály és a szakadás nagyon is emberi vétkétől tanítványai sem lesznek mentesek. Ezért ott, az utolsó vacsorán, az eucharisztia szerzésekor egységre intette tanítványait. Megmagyarázta nekik, hogy másnapi szenvedése

egy új, örök érvényű szövetség áldozata lesz: maradéktalanul odaadja önmagát értük, minden emberért, az egész világ üdvösségéért Istennek, hogy Isten ő általa újra fiává fogadja az embert. De ez az Istenhez tartozás, ez a közösség Jézusban Istennel, azt követeli, hogy Isten fiai egymás közt is egyek legyenek. « Amint te, Atyám, bennem vagy és én tebenned, úgy legyenek egyek ők is mibennünk, és így elhiggye a világ, hogy te küldtél engem » (*uo.*). Lényegében ez az isteni és emberi összetartozás, amelyet a zsinati konstitúció « az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységében összegyűjtött nép » közösségének nevez (*LG* 4), az egyház legbensőbb valósága, az üdvösség misztériumának beteljesülése. Az ökumenikus mozgalom végső soron nem is akar mást, mint hogy ez a Jézus által megvalósított isteni és emberi közösség a mi világunkban is valósággá legyen. Arra törekszik, hogy az egyház mint Jézus tanítványainak egységes testvéri közössége képes legyen arra, hogy tulajdon testvéri közösségébe, Isten népének egységébe gyűjtse az egész emberiséget.

Jézus prófétai intelme időszerű volt a múltban, de időszerű ma is. Az apostoli időktől napjainkig az egyház története valóban a viszályoknak és szakadásoknak szinte szakadatlan sora, de ugyanakkor állandó és szívós erőfeszítés is az egyház egységének fenntartására vagy helyreállítására. Az apostoli levelek, mint például Szent Pál első levele a korintusi hívekhez, már az egyház életének első évtizedeiben erélyesen szembeszállnak a helyi közösség egységét megbontó törekvésekkel (vö. 1,10-14; 11, 18-20). Szent Kelemen, Péter apostol harmadik utóda a római püspöki székben, az első század végén szintén a korintusi egyháznak írta azt a levelet, amely a közösség idősebb és fiatalabb vezetői közt támadt viszályban teremt békét (*PG* I/1). De általánosabb veszélyt jelentettek a fiatal egyház életében azok a gnosztikus jellegű tévtanok, amelyek különböző vallásbölcseleti és mitoló-

giai elemeket keverve a keresztény tanításba, végül is tagadták Jézus valódi istenfiúságát. Első levelében főleg Szent János apostol tiltakozik az ilyesfajta tanítás ellen (vö. 4,1-6). Kétségtelen, hogy a gnoszticizmus a római hatalomnál sokkal súlyosabb veszéllyel, a hitbeli egység megbontásával fenyegette a kereszténységet. A második század végén az apostoli hit tisztaságát és épségét Szent Irenaeus kisázsiai származású lyoni püspök, az újszövetségi iratok szerzői után az egyház első igazi nagy teológusa védi meg a gnosztikus tévtanítók ellen (*Adversus haereses, PG* VII).

A konstantini béke létrejötte után (Milánói rendelet, 313) az üldözések nyomása alól fölszabadult egyházban a különböző szellemi irányzatok is egyszerre szabadabban bontakozhattak ki. A hitviták gyújtópontjában továbbra is, bár magasabb vallásbölcseleti síkon, Jézus istenfiúságának kérdése, valamint isteni és emberi természetének egymáshoz való viszonya állott. Ezek az elméletinek tűnő kérdések valójában a kereszténység lényegére vonatkoznak, mert megoldásuktól függ, hogyan vélekedik valaki a krisztusi megváltásról és vele az egész keresztény vallásról. E vitákból születik a niceai zsinaton (325) elítélt ariánus eretnekség (tanítása szerint Jézus mint Isten Fia nem egylényegű az Atya-Istennel, hanem csak másodrangú Isten) és a khalkédóni zsinatot (451) követő egyházszakadás, amely Perzsia, Szíria, Egyiptom és Etiópia monofizita egyházait (tanításuk szerint Jézus isteni természete, legalábbis föltámadása után teljesen magába olvasztja emberi természetét) elválasztotta Bizánctól és Rómától. Az arianizmus, hatásos missziós tevékenysége ellenére is, néhány évszázad múlva eltűnik, de a monofizita egyházak mai vezetői, III. Mar Ignác Jakab szír pátriárka és III. Amba Senuda alexandriai kopt pátriárka, csak 1971-ben, illetőleg 1973-ban látogatják meg Pál pá-

pát, hogy kifejezzék Jézus igaz hitében való közösségüket a római egyházzal.

De korunk keresztény emberét nyilvánvalóan jobban érdekli a második keresztény évezrednek az a két egyházszakadása, amelynek súlyos történeti következményeit ma is viseljük, mert a belőlük eredő egyházak mint különálló intézmények jelen vannak korunk társadalmi életében.

Az első az egyháznak keleti és nyugati részre történt szakadása. Ennek időpontját általában 1054-ben jelölik meg, amikor IX. Leó pápa követe a bizánci Hagia Sophia bazilika oltárára helyezte a Cerularius Mihály pátriárkát kiközösítő pápai bullát. Ezt az elhamarkodott gesztust, ami különben is érvénytelen volt, mert a pápa akkor már nem élt, a pátriárka részéről a pápa kiközösítése követte. A szakadás okait azonban már századok óta érlelték a két egyház közt folyó teológiai viták, liturgikus és fegyelmi különbségek, valamint a Róma és Bizánc közti politikai ellentétek. S ha ezek a politikai ellentétek ma már a múltéi, és a vitatott teológiai kérdések sem olyan természetűek, hogy lényegében megbontanák a hitbeli egységet, amely a nyomukban megmaradt: a századok folyamán hagyományossá merevedett gyanakvás és ellenszenv — a kulturális különbségekről nem is szólva — súlyos feladatot rónak mindkét félre az egység keresésének útján. A két zsinati pápa, János és Pál szívélyes kapcsolata Athenagorasz pátriárkával, valamint a kölcsönös kiközösítés feloldása 1965. december 7-én még csak az első határozott lépés az ortodox egyház, általában a keleti egyházak és a római egyház közösségének megteremtése felé. Az évek óta tervezett pánortodox zsinat előkészületei is ebben a szellemben folynak.

A másik szakadás Luther Márton személyéhez fűződik: reformot sürgető több más kortársa közt ő protestált leghatásosabban a későközépkorban kialakult visz-

szás egyházi állapotok miatt. Szándéka a búcsúkról és más egyházi problémákról szóló 93 tételével eredetileg az volt, hogy a kor szokása szerint hitvitát kezdeményezzen, és ezzel, a fennálló egyházi keretek közt, lendületbe hozza a teológiai és egyházfegyelmi megújulás mozgalmát. De kritikája és protestációja, amit több más reformátorral együtt a maga eredeti módján Kálvin is követett, végül is — a zsinati ökumenikus dekrétum szerint « nem mindkét fél embereinek hibája nélkül » (*UR* 3) — a nyugati egyház megoszlására vezetett. 1521-ben X. Leó pápa kiközösítette Luthert, de ezzel nem szűnt meg, hanem — az egyház félmérhetetlen kárára — több ágra oszlott a reformációs mozgalom. Kirkegaard mélyre látó kritikája szerint a hagyományos egyházi kereteken kívül a reformáció *correctivum* helyett *regulativum* lett: ahelyett, hogy a keresztény hagyomány szerves folytatásaként kijavította volna a fennálló egyház hibáit, úgy lépett föl, mint a keresztény tanítás, a vallási és erkölcsi élet új szabályozója. Ám ez az új regulatív intézmény nem lett egységes reformált egyházzá. A protestáns egyházak, még az azonos hitvallásúak is, országok és országrészek szerint megoszlottak, s később, főleg Észak-Amerikában, számtalan szektára szakadtak.

A századok folyamán ez a kettős egyházszakadás egyre intézményesebb formákat öltött, úgyhogy Krisztus egyháza, az *una sancta catholica,* végül is úgy jelent meg a világban, mint az egymástól különböző, sőt nemegyszer mint az egymással szemben álló és viszálykodó egyházi szervezetek szétbomlott mozaikja. Közük sokszor csak annyi volt egymáshoz, hogy mindegyik Krisztusra hivatkozott: az ő evangéliumát hirdeti s az ő hitében él. A zsinat ítélete erről az egyházi megoszlottságról találkozik sok nem katolikus ember véleményével: ez az állapot « nyíltan ellene mond Krisztus akaratának, botránkoz-

tatja a világot, és kárt okoz a legszentebb ügynek, az evangélium hirdetésének » (*UR* 1).

Pontosan ezek voltak azok az okok, amelyek végül is a század elején cselekvésre indították a keresztények közti egység híveit. Egyre nyilvánvalóbbá vált ugyanis, hogy megoszlott állapotában az egyház nem tudja teljesíteni isteni küldetését a világban. Egyfelől a nyugati társadalomban láthatóan csökken a megoszlott kereszténység szellemi hatása, másfelől, főleg Ázsiában, a megosztottság erősen akadályozza a missziós munkát. Az egység helyreállítása érdekében különböző irányokban meginduló mozgalmakat egyházi körökben eleinte tartózkodó bizalmatlansággal fogadták. Maga a Szentszék is úgy látta, hogy az ökumenizmus hitbeli közömbösségre vezet. Több évtizedes szellemi munkára, az egység teológiai alapjainak tisztázására volt szükség, amíg végre az ökumenizmusról szóló dekrétumában a II. vatikáni zsinat is elismerően nyilatkozott a mozgalomról, és a katolikus egyház magáévá tette új formájában a keresztények közti egység helyreállításának ügyét.

Hogyan jutottunk idáig?

Az ökumenikus mozgalom kialakulása

Amint a viszály és a szakadás, úgy az egység fenntartására vagy helyreállítására irányuló törekvések sem hiányoztak az egyház történetének különböző szakaszaiban. De a múlt egységtörekvéseiről szólva mégsem beszélünk ökumenikus mozgalomról, mert egyfelől a szakadás, legalábbis nyugaton, sohasem vált olyan intézményessé, mint a reformáció után, másfelől az egység keresése sem jelentkezett olyan sürgetően és szervezetten, mint korunkban.

1054 után ismételten történtek kísérletek a keleti és a nyugati kereszténység közösségének helyreállítására. Az egyházi vezetők már 1274-ben, a II. lyoni zsinaton, és

később 1439-ben, a firenzei zsinaton kimondták az úniót, de ezeknek a jószándékú elhatározásoknak nem volt lélektani és társadalmi gyökerük, és éppen ezért nem is lett fogható és tartós hatásuk. Konstantinápoly eleste (1453) után pedig a keleti egyházak jórésze török fennhatóság alá került, s ezért a katolikus egyháznak inkább csak a szláv ortodox kereszténységgel sikerült bizonyos kapcsolatot fenntartani.

Protestáns részen szintén voltak kezdeményezések az egység helyreállítására, de sem Thomas Cramer, Canterbury anglikán érsekének próbálkozása a reformáció másnapján, sem a 17. században John Drury vagy Pierre du Moulin tervei a különböző protestáns csoportok egyesítésére, még kevésbé Leibnitz elgondolásai a katolikus-protestáns egyesülésről, nem jártak gyakorlati eredménnyel.

Amit ma ökumenikus mozgalomnak nevezünk, az voltaképpen a századunk elején kezdődött. Gyökerei a múlt század közepén szervezett protestáns felekezetközi ifjúsági egyesületekbe nyúlnak vissza. Ezek 1895-ben *World's Student Christian Federation* néven egyesültek. Ebből a mozgalomból nőttek ki az ökumenikus mozgalom későbbi vezetői, mint az angol John Mott, a Franciaországban közismert Boegner lelkész, vagy a holland W. A. Visser't Hooft, aki húsz éven keresztül (1948-1968) volt az Egyházak Ökumenikus Tanácsának első főtitkára. De hatással voltak a mozgalom kialakulására azok a társadalmi egyesületek is, amelyek a múlt században azért alakultak, hogy a keresztény szociális elveket érvényre juttassák egy-egy nemzet társadalmi életében.

Az ökumenikus talaj előkészítésében anglikán-katolikus viszonylatban az ún. Oxford-mozgalomnak volt jelentős szerepe. Ez az anglikán írók és teológusok közt elterjedt mozgalom arra törekedett, hogy a múlt század protestáns szellemű (metodista) és li-

berális anglikán egyházában felújítsa az eredeti katolikus hagyományokat. Egyik vezető szelleme, a később katolizált J. H. Newman bíboros azt tartotta, hogy az anglikán egyház, mint *via media,* a katolikus és ortodox mellett az egyetemes egyház harmadik ága. Ebből a mozgalomból ered az a törekvés is, hogy a római egyház ismerje el az anglikán papok szentelésének érvényességét, s ezzel az anglikán egyház apostoli folytonosságát. De az erről a kérdésről folyó tárgyalások XIII. Leó és XI. Pius pápa idejében nem vezettek eredményre. Ma, az ökumenikus párbeszéd keretében, újra megbeszélések tárgya ez a kérdés.

Az ökumenikus mozgalom valódi eredetét általában a századfordulón újjáéledő protestáns missziós mozgalomban látják. A protestáns missziós munka egyik elemi tapasztalata az volt, hogy a fennálló tanításbeli és vallásgyakorlati különbségek erősen akadályozzák az evangélium terjesztését. Az 1910-ben, *Edinburghban* tartott protestáns jellegű Nemzetközi Missziós Konferencián a missziós társaságok nem egy képviselője ezt erélyesen szóvá is tette. Ott történt, hogy a résztvevők közül többen, szinte isteni sugallatra, tudatára ébredtek annak, hogy az egyház egyetemes missziós küldetése krisztusi egysége nélkül megvalósíthatatlan. Más kultúrkörök népeinek ugyanis semmi közük az európai keresztények múltbeli hitvitáihoz és vallási harcaihoz. Az viszont Isten adta joguk, hogy eredeti tisztaságában hallják az evangélium üdvözítő örömhírét. Ezért K. S. Latourette joggal nevezheti ezt a missziós konferenciát az ökumenikus mozgalom szülőhelyének. S ez a tény egyáltalán nem közömbös, mert lényegében meghatározza az ökumenikus mozgalmat: missziós mozgalomból ered, és mint története bizonyítja, továbbra is megőrzi világra szóló missziós jellegét.

Az edinburghi missziós konferencián elhangzott elvi megállapításokat az első világháború után gyakorlati tettek követték. Az egyik ilyen tett, 1921-ben, a Nemzet-

közi Missziós Tanács (*World's Missionary Council*) megalapítása volt. Célja a különböző protestáns egyházak missziós munkájának támogatása, együttműködésük biztosítása. De az ökumenikus mozgalom megindulására vonatkozóan fontosabb, hogy Ch. H. Brendt, a Fülöp-szigetek anglikán püspöke azon a konferencián határozta el, hogy a hitbeli és szervezeti egység kérdéseinek tanulmányozására egyházközi munkaközösséget alakít. 1920-ban Genfben gyűlt össze főleg anglikán és néhány ortodox képviselő részvételével az a konferencia, amelyen a fenti program alapján megindult a *Faith and Order* (Hit és Egyházi Alkotmány) néven ismert ökumenikus munka. Ebből alakult ki az ökumenikus mozgalomnak az az ága, amely a hit tanítása, az istentisztelet és a papi szolgálat kérdéseiben törekszik az egyház eredeti egységének helyreállítására.

De már a világháború előtt, éppen a fenyegető háború elhárítására, egy másik gyakorlatibb célkitűzésű mozgalom is jelentkezett, amely a nemzetközi béke és a népek közti barátság ügyét akarta szolgálni. Ez indította Nathan Söderblom uppsalai luteránus érseket arra a gondolatra, hogy 1917-ben, a háború alatt, nemzetközi konferenciára hívja össze a « semleges » egyházakat. Ezen a konferencián született meg az ökumenikus mozgalomnak az a *Life and Work* (Élet és Munka) néven ismert másik ága, amely a társadalmi munka vonalán akarja megvalósítani az egyházak együttműködését. « A tanítás szétválaszt, de a szolgálat egyesít », mondták; ezért a keresztény tanításnak és az egyházi szervezetnek végeláthatatlan vitákra vezető kérdései helyett a szolgáló szeretet útján keresték a keresztények közti egységet.

Egységes hit vagy gyakorlati kereszténység?

A két különböző ökumenikus kezdeményezés két egymástól eltérő irányban indította meg az ökumenikus munkát. Melyik a helyes út? Milyen irányban kell haladnia a mozgalomnak, hogy célját elérje? A kérdésre maga az ökumenikus munka, a nemzetközi konferenciákon kibontakozó mozgalom válaszol. Mi történt ezeken a konferenciákon? Hogyan született a két irányzatból az Egyházak Ökumenikus Tanácsa?

Időrendben az első a gyakorlati kereszténységnek 1925-ben, *Stockolmban* rendezett konferenciája. Ezen a konferencián az egyházak 661 képviselője 37 nemzetiség szerint oszlott meg. Az ortodox egyházak képviselőinek száma 30 volt, köztük maga az alexandriai és a jeruzsálemi pátriárka, valamint a konstantinápolyi pátriárka delegátusa. Céljuk egészen általánosan az volt, hogy imádságban és az embertárs szolgálatának szellemében ökumenikus közösséget teremtsenek az egyházak képviselői közt. A tárgyalások azonban a kor minden jelentősebb erkölcsi és társadalmi, sőt gazdasági problémájára is kiterjedtek. Előtérbe kerültek a nemzetközi béke, a keresztény nevelés és az egyházak közti együttműködés kérdései. Ennyi témát nyilvánvalóan nem lehetett néhány nap alatt szakszerűen megtárgyalni, ezért a konferencia eredménye is merőben elvi jelentőségű maradt: tudatosította a résztvevőkben, hogy a kereszténveknek felelősséget kell vállalniuk azért a világért, ahol élnek, de ennek csak akkor lesz hatása, ha a felelősséget közösen vállalják. Az egyház mai feladatai tehát követelik az egyház egységét. Ennek az elvi meggondolásnak azonban mégiscsak volt valami gyakorlati következménye: megszervezték a genfi keresztény szociális intézetet (1928) és az ökumenikus sajtótájékoztatót (1933).

A hitbeli egység mozgalmának első konferenciáját

1927-ben rendezték *Lausanne-ban.* A 394 delegátus, köztük 9 nő, 108 egyházat képviselt. A hitbeli és egyházszervezeti kérdések köréből az előkészítő bizottság néhány egészen alapvető témát terjesztett a konferencia elé, amelyek mind az egyház egységére vonatkoztak: Mi voltaképpen az egyház? Mi a jelentősége a hitvallásbeli, a szentségekre vonatkozó, az egyházszolgálati különbségeknek? Hogyan viszonyul egymáshoz az egyház egysége és a keresztény közösségek többfélesége? A konferencia résztvevői megegyeztek abban, hogy az egymástól eltérő hagyományok nem akadályozhatják meg az egyház egységének helyreállítását, de éppen ezért szükséges, hogy a fenti kérdések lényeges pontjaiban egyetértésre jussanak. Az ortodox képviselők azonban nem voltak megelégedve ezzel az általános megállapítással, és külön nyilatkozatban hangsúlyozták a maguk hagyományának, többek közt a Szűz Máriára vonatkozó tanításuknak mellőzhetetlen fontosságát.

Ez az ortodox magatartás is mutatja, hogy az eltérő teológiai gondolkodás miatt mekkora nehézséget jelentett és jelent még ma is a hit és az egyházi élet alapvető kérdéseiben a közös szemlélet kialakítása. Az mindenesetre nyilvánvalóvá lett, hogy valódi egyházi egység lehetetlen egységes és közös hitvallás, egy és ugyanazon keresztség, eucharisztia és papi szolgálat nélkül. De mindennek gyökere éppen az a legalapvetőbb kérdés, hogy mit jelent maga az egyházi egység. Söderblom hatására többen csak valamiféle « egyházak szövetségére » gondoltak, mások, főleg az anglikánok és ortodoxok azonban az ún. « organikus egység » eszméje mellett szálltak síkra. Ez anélkül, hogy kizárná bizonyos eltérő hagyományok, sajátos formák és szokások jogosultságát, a hit és az egyházi élet alapvető kérdéseiben megalkuvás nélküli teljes egységet követel. Ennek az egységnek eszméje ebben az időben a protestáns teológiai gondolkodásban is terjedni kez-

dett, mivel a nemzeti szocializmus keresztény tanítást meghamisító törekvéseivel szemben benne látták a hit épségének biztosítékát. Mindenesetre megállapítható, hogy a harmincas években a gyakorlati kereszténység mozgalma egyre nagyobb érdeklődéssel fordul a keresztény tanítás kérdései felé, és jelentősen közelebb jut a hitbeli egység mozgalmához.

Ilyen körülmények közt ült össze 1937 júliusában *Oxfordban* 120 egyház 300 képviselőjének részvételével a gyakorlati kereszténység második nemzetközi konferenciája. Témája az egyház, a nép és az állam kölcsönös viszonya volt, amit a nemzeti szocializmus és egyéb társadalmi ideológiák tettek időszerűvé. A résztvevők egyetértettek abban, hogy az egyháznak állást kell foglalnia a totális igényű ideológiákkal szemben, de hogy ez eredményes legyen, szükség van a tanításbeli egységre. Egységre nemcsak a hit tanításában, hanem bizonyos általános érvényű etikai elvek kérdésében, amelyek a nem hivő embert is kötelezik.

Ugyanezen év augusztusában a hitbeli egység mozgalma is megtartotta második nemzetközi konferenciáját *Edinburghban,* ahol William Temple canterburyi anglikán érsek elnökletével 123 egyház 443 delegátusa gyűlt össze. A gondosan előkészített konferencia olyan alapvető kérdéseket vitatott meg, mint a krisztusi kegyelem és üdvösség mivolta, az isteni kinyilatkoztatás és az egyház viszonya, a papi szolgálat és a szentségek jelentősége, a liturgia egysége és a szentek közössége. Az egyház mint Krisztus teste kétségtelenül egy, de kérdés, hogy miben kell ennek az egységnek megnyilvánulnia. Elég-e az egyházak társadalmi téren folyó együttműködése, vagy szükséges az ún. *intercommunio* is, ami a hitvallás és a liturgikus-szakramentális élet közösségében kifejezésre jutó szerves testületi egység (*organic corporativ unity*)?

A vita mögött voltaképpen az egyházról vallott két

egymástól eltérő felfogás húzódik meg. Az egyik főleg Isten üdvözítő szeretetének alkotását látja az egyházban: a megváltás krisztusi művét, ami az ige és a szentségek papi szolgálata által válik valóra a hivők közösségében. A másik ennek az isteni tettnek személyi megvalósulását emeli ki: az egyház a hitből megigazult hivők közössége, akik egyénileg elfogadják és átélik Isten üdvözítő kegyelmét. Az első felfogás, amely lényegében egyezik a katolikus felfogással, szemléletének megfelelően, szerves testületi egyeségnek, egyetemes kegyelmi közösségnek tekinti az egyházat. A második szerint viszont, mégha fontos szerepe van is a helyi közösségnek a hit közvetítésében, az egyetemes közösségnek inkább csak az a feladata, hogy biztosítsa az együttműködést a közös küldetés szolgálatában.

Az egyházi egység kérdésének további részletes tanulmányozására Edinburghban állandó jellegű teológiai bizottságot szerveztek. De amit minden eltérő felfogás ellenére már ott a konferencián, mint előzőleg Oxfordban is felismertek, az a közös hiten alapuló szervezett együttműködés szükségessége. Lehetetlen a keresztény egység megvalósítása egy olyan közös szervezet nélkül, amely képes arra, hogy a két mozgalmat összefogja. Ennek a szervezetnek, az Egyházak Ökumenikus Tanácsának megalakítását döntötték el Edinburghban.

Válogatott iradolom:

Tatlow, T., « The World Conference on Faith and Order »: Rouse-Neill 405-444.

Karlström, N., « Movements for International Friendship and Life and Work: 1910-1925 »: Rouse-Neill 509-542.

Ehrenström, N., « Movements for International Friendship and Life and Work 1925-1948 »: Rouse-Neill 545-596.

Az Ökumenikus Tanács megalakulása

Az egyházak egy közös szervezetének gondolata már az ökumenikus mozgalom megindulásakor élt valamilyen formában az érdekeltek tudatában. Söderblom érsek egy ilyen szervezet megalakításának szándékával hívta össze 1917-ben a semleges egyházak kongresszusát Uppsalában. 1920-ban pedig a konstantinápolyi patriarkátus ajánlotta valamennyi egyházhoz intézett körlevelében, hogy az egyházak egyesüljenek valamilyen közösségi szervezetben (*koinônia tôn ekklêsiôn*). Oldham, a Nemzetközi Missziós Tanács titkára ugyanebben az időben a genfi Nemzetek Szövetségének mintájára egyházi világszövetség megszervezésére gondol. De az érdekelt egyházi szervezetek akkor még idegenkedtek attól a gondolattól, hogy akár a legcsekélyebb mértékben is lemondjanak cselekvési szabadságukról. Szükség volt a gyakorlati kereszténység és a hitbeli egység konferenciáinak tapasztalataira, hogy szélesebb egyházi körökben is tudatosuljon a keresztény egység ügyének időszerűsége és egy közös ökumenikus tanács megalakításának fontossága.

Végül is az edinburghi határozat nyomán (1937) Temple anglikán érsek vette kezébe az ökumenikus tanács megalakításának ügyét. Az elnökletével összeült alakító bizottság elsősorban az új szervezet alkotmányának alapelvét határozta meg. Ennek értelmében az Ökumenikus Tanácsnak nincs a tagegyházak fölött joghatósága, mert feladata nem az egyházkormányzat, hanem a tagegyházak hitbeli egységének és gyakorlati együttműködésének szolgálata. 1938-ban *Utrechtben* megalakul az Ökumenikus Tanács 14 tagból álló szervező bizottsága, de a politikai feszültség miatt a döntő lépést csak a háború után, 1946-ban tudják megtenni: 1948 augusztusára hívják össze

Amszterdamban azt az egyházközi kongresszust, amely augusztus 30-án megalakítja az Egyházak Ökumenikus Tanácsát (*World Council of Churches, Conseil Oecuménique des Églises, Ökumenischer Rat der Kirchen*).

Mi az Ökumenikus Tanács?

Az Egyházak Ökumenikus Tanácsa (a továbbiakban EÖT) az amszterdami alakuló ülésen elfogadott alkotmánya szerint « azon egyházak testvéri társulása (*fellowship, association fraternelle*), amelyek elfogadják a mi Urunkat, Jézus Krisztust mint Istent és Üdvözítőt» (*Amszterdam* 197). Ez a *minimum confessionale,* a legelemibb keresztény hitvallás már a múlt században is szinte egyetlen feltétele volt a nemzetközi protestáns ifjúsági egyesület tagságának. Az EÖT New Delhiben tartott harmadik közgyűlésén (1961) az ortodox delegátusok és több protestáns képviselő javaslatára úgy bővítették ki ezt az alapvető hitvallásbeli követelményt, hogy a szövegben említés történik a Szentháromságról, valamint arról is, hogy Krisztus megvallása a Szentíráson alapul. Az új szöveg szerint az EÖT « azon egyházak testvéri társulása, amelyek a Szentírás szerint Istennek és Üdvözítőnek vallják a mi Urunkat, Jézus Krisztust, és az a törekvésük, hogy válaszoljanak közös hivatásukra az egy Isten, az Atya, a Fiú és a Szentlélek dicsőségére » (*New Delhi* 426).

Alkotmánya szerint tehát az EÖT pozitív keresztény hitvalláson alapul, de nem hivők közössége, vagyis nem egyház, hanem egyházak társulása. Ám kérdés, mit jelent itt az « egyház », és hogyan kell érteni az egyházak « társulását ». Az EÖT működési szabályzata világosan elsorolja a tanácstagság kritériumait: csak bizonyos önállósággal rendelkező, szervezetében állandó jellegű és elégséges létszámú keresztény csoportot tekintenek olyan egyház-

nak, amely tagja lehet a Tanácsnak. Ha meggondoljuk, hogy a római katolikus egyházat kivéve a többi keresztény hitvallás (ortodox, anglikán, lutheránus, kálvinista stb.) keretében számos ilyen autonóm közösség, nem egyszer ún. nemzeti egyház áll fenn, nyilvánvaló, hogy egy-egy hitvallásból több egyház is lehet az EÖT tagja. Viszont a hitvallásukban egymással rokon egyházak nemzetközi szervezetei, mint például az Anglikán Közösség vagy a Lutheránus Világszövetség, éppen mivel a fenti értelemben nem tekinthetők egyháznak, nem is lehetnek tanácstagok.

Itt természetszerűen fölvetődik a katolikus egyház EÖT tagságának a kérdése. A II. vatikáni zsinaton ugyanis a katolikus egyház határozottan állást foglalt az ökumenikus mozgalom mellett, és azóta részt vesz nemcsak szociális vonalon, hanem a hitbeli egység kérdéseiben is a Tanács munkájában. Ilyen körülmények közt érthető, hogy a Tanács, főleg az Uppsalában tartott negyedik közgyűlésén (1968), behatóan foglalkozott a katolikus egyház tanácstagságával. Katolikus részről a nehézséget pontosan az EÖT kritériumaival meghatározott egyházfogalom okozza. Eszerint ugyanis az egyház bizonyos helyi jellegű közösséget jelent, amely a többi azonos hitvallású helyi egyházzal nem alkot szükségképpen egységes egyházi közösséget, a katolikus egyház ezzel szemben nemcsak közös hitvallás, hanem egységesen szervezett egyetemes jellegű egyház. S ez az *egy* egyház tagjainak számát tekintve egymaga meghaladja a többi egyház létszámát együttvéve. Tagsága tehát csakis akkor volna arányban a többiével, ha nem egyházak, hanem azonos hitvallású egyházi csoportok, nemzetközi egyházközösségek, ún. *familiae confessionales,* volnának az EÖT tagjai. A Tanács ilyen természetű átszervezésének a terve fel is vetődött a vezetők körében, de úgy látszik, hogy ennek még nem jött el az ideje. Pedig a katolikus egyház helyesnek tartja az ilyen irányú fejlődést, és a maga részéről azzal segíti elő, hogy a II. vatikáni zsinat tanításának értelmében egy-egy ország püspöki karának nagyobb önállóságot biztosít. Ez nyilvánvalóan nem jelenti a katolikus egyház egységes jogi szervezetének szétbontását, de mindenképpen kifejezésre juttatja, a múlt központosított egyházkor-

mányzatával szemben, egységének közösségi jellegét. Hasonló, bár lazább szervezetű egyházi közösségek kialakítása, ami különben az ortodox egyházak közt hagyományosan fennáll, és az Anglikán Közösségnek si törekvése, jelentősen elősegítené a keresztény egység ügyét.

Mármost az a kérdés, hogy milyen az EÖT viszonya a tagegyházakhoz. Alkotmányából világos, hogy a Tanács az egyházak testvéri társulása, és nem valami egyházkormányzati központ, amelynek joghatósága volna a tagegyházak fölött. Ez gyakorlatban annyit jelent, hogy határozatai tanácsadó és cselekvésre indító természetűek, de az egyházak hitére és működésére vonatkozóan nincs kötelező érvényük A tagegyházaknak teljes jogukban van elfogadni vagy visszautasítani az EÖT nyilatkozatait, állásfoglalását vagy döntéseit. Tekintélye annyi, amennyit « a tulajdon bölcsességével el tud érni » (W. Temple).

Célkitűzése és feladatai még világosabban kifejezik mivoltát. Alkotmánya hét pontban jelöli meg ezeket a feladatokat: 1) folytania kell annak a két mozgalomnak, a hitbeli egység és a gyakorlati kereszténység mozgalmának a munkáját, amelyeknek létét köszönheti; 2) elő kell segítenie az egyházak közös cselekvését; 3) támogatnia kell az egyház egységére vonatkozó tanulmányok terén az együttműködést; 4) törekednie kell arra, hogy az egyházak tagjaiban növelje az ökumenikus szellemet; 5) kapcsolatot kell teremtenie egyetemes jellegű egyházi szövetségekkel és más ökumenikus mozgalmakkal; 6) alkalomszerűen nemzetközi konferenciákat kell rendeznie az egyház egységének sajátos kérdéseiről; 7) támogatnia kell az egyházakat az evangélium hirdetésének munkájában.

Az EÖT alkotmányának ezeket az alapvető pontjait a Tanács Központi Bizottságának *Toronto Statement* (1950) néven ismert nyilatkozata egészíti ki. Ez pontosabban meghatározza « az Egyháznak, az egyházaknak és az Egyházak Ökumenikus Tanácsának » egymáshoz való vi-

szonyát, és kifejti, hogy mi nem és hogy mi voltaképpen ez a Tanács (*Faith-Order* 167-176).

1) Az EÖT nem valami « szuperegyház », egyfajta egyházak fölött álló egyházi tekintély; de mint egyházak társulása az egyetemes egyházzal sem azonosítható, s még kevésbé azzal az *una sancta*-val, amelyről az apostoli hitvallásban van szó. Feladata nem az, hogy az egyházak helyett tárgyaljon és cselekedjék, hanem hogy eleven kapcsolatot teremtsen az egyházak közt, és előmozdítsa közös tanulmányaikat és dialógusukat az egység keresésének útján.

2) Ami az egyház természetének és egységének kérdését illeti, az EÖT nem alapul semmiféle határozott és sajátos egyháztani felfogáson. Ezért ahhoz, hogy valamely egyház tagja legyen a Tanácsnak, nem szükséges, hogy tulajdon egyházképének érvényességét kétségbe vonja, s ezért nincs kötelezve arra, hogy saját felfogását valami más egyházfogalommal helyettesítse.

3) Az EÖT azonban feltételez bizonyos egyháztani alaptételeket, amelyeknek elfogadása kétségtelenül szükséges ahhoz, hogy valamely egyház a Tanács tagja lehessen. A nyilatkozat nyolc ilyen tételt sorol föl: a) Krisztus testének, az egyháznak isteni feje; b) Krisztus egyháza az újszövetségi Szentírás tanúsága szerint *egy;* c) a Krisztus egyházához tartozás tágabb értelmű, mint a tulajdon egyházi közösséghez való tartozás; d) valamely tagegyház nincs kötelezve arra, hogy a többi tagegyházat a szó valódi és teljes értelmében egyháznak tekintse (a tagegyházaknak Krisztus egyházához való viszonya külön ökumenikus tanulmányozás tárgya); e) az igaz egyház bizonyos elemei minden egyházban megtalálhatók, nemcsak a tulajdon egyházi közösségben: ez minden egység keresésének és az egyházközi dialógusnak szükségszerű alapja; f) a tagegyházak készek arra, hogy közös tanácskozásban ke-

ressék, hogyan kell tanúságot tenniök Krisztusról a mai világban; g) továbbá készek arra, hogy segítsék egymást, és hogy tartózkodjanak mindattól, ami megzavarná köztük a testvéri viszonyt; h) végül készek arra is, hogy tanuljanak egymástól, hogy ezzel épüljön Krisztus teste és megújuljon az egyház élete.

Az Ökumenikus Tanács szervezete

Az EÖT legfőbb hatósága a tagegyházak általános közgyűlése (*General Assembly*). Az egyházakat hivatalos delegátusaik képviselik. Számuk esetről esetre, gyakorlati kritériumok alapján (nemzetiség, hitvallás, első tagok szerzett joga, ázsiai és afrikai egyházak jelentősége stb.) változhat. Az EÖT elnökét, ill. elnökségét az általános közgyűlés választja. Mindmáig öt közgyűlés volt, ezek időrendben: Amszterdam (1948), Evanston, USA (1954), New-Delhi (1961), Uppsala (1968), Nairobi (1975).

A Központi Bizottság (*Central Committee*) az EÖT elnökségéből és a közgyűlés által megválasztott 90 tagból áll. Általában minden évben tart gyűlést, hogy megvizsgálja az EÖT ügyeit, és nyilatkozzék vagy határozatokat hozzon, ha szükségesnek tartja. Az egyházak felvételi kérelme vagy esetleges javaslatai is ehhez a bizottsághoz tartoznak.

A Végrehajtó Bizottság (*Executive Committee*) az EÖT elnökségén kívül a Központi Bizottság által választott 12 tagból áll. Általában évenként kétszer tart gyűlést. Feladata a Központi Bizottság határozatainak a végrehajtása.

A Főtitkárság (*General Secretariat*) székhelye Genf (150, route de Ferney, CH-1211 Genève). A főtitkárnak, akit a Központi Bizottság nevez ki, döntően fontos szerepe van az EÖT munkájában. Megfelelő változtatásokkal az Egyesült Nemzetek Szervezete főtitkárjának sze-

repéhez lehet hasonlítani. Felelős a Közgyűlések, valamint a Központi és a Végrehajtó Bizottság gyűléseinek előkészítéséért, levezetéséért és határozataik végrehajtásáért, általában az EÖT egész működéséért. Az 1948-ban főtitkárrá választott holland református lelkész, W. A. Visser't Hooft érdeme, hogy húsz év ihletett és kitartó munkájával azzá tette az Ökumenikus Tanácsot, aminek ma világszerte ismerik.

A főtitkársággal közvetlen kapcsolatban működött a két ökumenikus mozgalomból alakult bizottság, a hitbeli egység (*Faith and Order*) és a gyakorlati kereszténység (*Life and Work*) bizottsága, sőt New Delhi óta a Nemzetközi Missziós Tanács (*World's Missionary Council*) is. Az új főtitkár, Eugen Carson Blake amerikai preszbiteriánus lelkész, 1971-ben átszervezetve a Tanács működését, és az ökumenikus munkát három programegység (*programme-unit*) közt osztotta föl. A «Hit és Tanúságtétel» programegysége foglalkozik az evangelizáció ügyeivel, valamint az egyházak közti dialógussal, a nem keresztény vallásokkal való kapcsolattal és korunk ideológiának kérdéseivel. Az « Igazságosság és Szolgálat » programegységének hatásköre a társadalmi igazságosság kérdéseire, a fejlődésben lévő népek és a menekültek megsegítésére és a faji megkülönböztetés elleni küzdelemre terjed ki. A « Nevelés és Kommunikáció » programegységének feladata a korszerű keresztény nevelés ügyének előmozdítása és az EÖT kiadványainak gondozása. Amint a Nairobiban rendezett ötödik közgyűlés bizonyítja, a harmadik főtitkár, Philipp Potter közép-amerikai baptista lelkész eredményesen folytatja ezt a munkát.

Az EÖT kulturális intézményei közt a legjelentősebb a Tanács ökumenikus szakkönyvtára és a Genf mellett, Bosseyban működő Ökumenikus Intézet. Az 1948-ban felállított intézet feladata az, hogy a különböző nemzetiségű és hitvallású kutatókat bevezesse a keresztény egy-

ség teológiájának kérdéseibe, és tudományos keretet biztosítson az egyházak hagyományainak tanulmányozására.

Erre a szervezetre épül az EÖT egész működése. A tagegyházak különben állandó kritikával kísérik az EÖT működését, főleg a hitbeli egyetértés útját készítő teológiai dialógus fokozatos kibontakozását. Pontosan ez a közös útkeresés, az egyházak és teológusaik közt fenntartott állandó párbeszéd és annak testvéri, de nyílt és kritikai szelleme az, ami a kereszténység mai állapotában az Ökumenikus Tanács munkáját pótolhatatlanná teszi.

Válogatott irodalom:

Visser't Hooft, W. A., « The Genesis of the World Council of Churches »: Rouse-Neill 697-724.

Visser't Hooft, W. A., « The General Ecumenical Development since 1948 »: H. E. Fey 1-26.

Goodall, N., « World Council of Churches »: *Ecumenical Progress, Appendixes* III 143-168.

III. AZ ORTODOX EGYHÁZAK ÉS AZ ÖKUMENIKUS MOZGALOM

Az ökumenizmus ortodox magna chartája

Az ökumenikus mozgalom megindításában az ortodoxiának nincsen közvetlen szerepe. De mindjárt megindulásakor, 1920-ban, a konstantinápolyi patriarkátus körlevelet intézett valamennyi keresztény egyházhoz az ökumenizmus ügyében. Ezt a körlevelet, amelyet 12 metropolita írt alá, a keleti egyházak az ökumenizmus ortodox *magna chartá*jának tekintik. (Francia fordítását lásd: *Istina* 1955, 93-96.) Az idők jelére hivatkozva — ami ebben az esetben a Nemzetek Szövetségének megalakulása volt Genfben — az enciklika azt ajánlja az egyházaknak, hogy a keresztények egységének elősegítésére teremtsék meg az « egyházak közösségét » (*koinônia tôn ekklesiôn*).

Az egyházak közösségének célkitűzéseit a követező pontokban jelöli meg az enciklika: testvéri együttműködés minden lehető téren, a prozelitizmus bármi fajtájának kizárásával; testvéri levélváltás nagyobb ünnepek alkalmával; állandó kapcsolat fenntartása egy helyen székelő egyházfők között; kapcsolatok teremtése különböző teológiai iskolák és teológusok között; egyetemes keresztény kongresszusok összehívása általános érdekű kérdések megtárgyalására; vitatott dogmatikai kérdések pártatlan történeti megvizsgálása; kölcsönös tiszteletben tartása hagyományos szokásoknak és rítusoknak; a vegyes házasságok rendezése; egymás kölcsönös támogatása társadalmi és lelkipásztori téren.

A konstantinápolyi patriarkátusnak ezen elvi állásfoglalása ellenére az ökumenikus mozgalomnak első nemzetközi konferenciáin csak néhány ortodox delegátus vett részt, köztük Germanos Strenopoulos, thyatirai metropolita, a patriarkátus nyugati exarchája, valamint H. Ali-

visatos görög, S. Zankow bulgár és S. Bulgakov emigráns orosz teológus. Ezek személyük szerint valamennyen nyílt ökumenikus szellemben gondolkodtak, de mégis tartózkodtak attól, hogy jóváhagyják a konferenciák közös nyilatkozatait, mert nem akarták, hogy egyéni állásfoglalásukkal esetleg csorbát ejtsenek az ortodoxia igaz hit melletti tanúságtételén.

Tartózkodó egyházi magatartás

Valójában az ortodox egyházak hivatalos magatartása az ökumenikus kérdésben hosszú éveken keresztül teljesen tartózkodó volt.

A külföldi orosz egyházaknak 1938-ban Sremsky-Karlovtzyben (Lengyelország) tartott zsinata, amelyen Anasztáz emigráns orosz metropolita elnökletével 12 püspök, 26 pap és szerzetes és 58 világi hivő vett részt, az ökumenizmus ügyében a következő határozatot hozta: « Az ortodox keresztények kötelesek az egyetemes szent ortodox egyházat Krisztus egy és egyetlen egyházának tartani. Ezért a külföldi orosz ortodox egyház megtiltja fiainak, hogy részt vegyenek az ökumenikus mozgalomban, amely az összes keresztény felekezet és hitvallás egyenlőségén alapul. » E tilalom ellenére a zsinat megengedi, hogy az orosz emigráns egyház képviselői a hierarchia megbízásából részt vehessenek az ökumenikus konferenciákon, de csak azért, hogy megismertessék az ortodox tanítást, és tanúságot tegyenek az igaz hitről. Közös istentiszteleten, közös nyilatkozatok kidolgozásában és megszavazásában nem vehetnek részt.

Az ökumenikus mozgalom szempontjából szintén negatív eredménnyel járt az 1948 júliusában, Moszkvában rendezett pánortodox zsinat. A zsinaton részt vevő egyházak képviselői, J. Coman román és Razumovskij orosz

referens beszámolójának meghallgatása után úgy döntöttek, hogy adott állapotában nem vehetnek részt az ökumenikus mozgalomban. Megokolásuk a következő:

1. Az az ökumenikus egyház, amelyet az EÖT meg akar teremteni, az ortodox egyház véleménye szerint nem felel meg a kereszténység eszményének és Krisztus egyháza célkitűzéseinek.

2. Ez az ökumenikus egyház csak azzal törődnék, hogy megfelelő politikai eszközök birtokában nemzetközi befolyásra tegyen szert; ez azonban nem egyeztethető össze Krisztus egyházának cselekvési módjával.

3. Az edinburghi konferenciától (1937) számított utóbbi tíz év folyamán teológiai alapon nem került megvizsgálásra az egyház egységének a kérdése; amivel valójában foglalkoznak, az csak a társadalmi, gazdasági és politikai téren való egység ügye.

4. Azok a követelmények, amelyek az EÖT tagságának feltételei, a keresztény tanítást olyan szűk keretek közé szorítják, hogy az a kevés hit, ami megmarad, nem elég ahhoz, hogy ellenálljon az ördögi beavatkozásnak (vö. Jk 2,19).

A nyilatkozatot a moszkvai, georgiai, szerb és román pátriárkán kívül a bolgár exarcha, továbbá az antiochiai és alexandriai patriarkátust, valamint a lengyel, csehszlovák és albán ortodox egyházat képviselő püspökök is aláírták.

Kedvezőtlen volt annak a jelentésnek megítélése is, amelyet az EÖT amszterdami első közgyűléséről (1948) az ortodox delegáció nevében két metropolita és hat teológiai tanár terjesztett a görög Szent Szinódus elé. A jelentés szerint az amszterdami gyűlést protestáns szellem hatotta át. Az ortodox delegátusok nem tartották helyénvalónak, hogy a közös nyilatkozatot jóváhagyják. Az ortodox egyháznak az ökumenikus mozgalomban való részvételéről a következő a véleményük:

1. Az ortodox delegátusok részt vehetnek a gyakorlati kereszténység mozgalmának munkájában.

2. Teológusoknak megengedhető, hogy magánszemélyként ebben az utóbbi munkában is részt vegyenek, de tartózkodniok kell mindennemű egyháztani kompromisszumtól és istentiszteleti közösségtől, továbbá vissza kell utasítaniok, főleg pénzügyi téren, a protestáns egyházaktól való bármiféle függést. Az EÖT különböző bizottságainak ortodox tagjait maguknak az ortodox egyházi hatóságoknak kell kijelölniök.

E tartózkodó magatartás ellenére az ortodox egyházak delegátusai részt vettek a hitbeli egység konferenciáján *Lundban* (1952) és az EÖT második közgyűlésén *Evanstonban* (1954), de nem hagyták jóvá a közös nyilatkozat szövegét, hanem külön nyilatkozatot tettek közzé. (Lund: *Istina* 1955, 161-163; Evanston: *ER* 7 [1954-55] 67-69.)

Az ortodox egyház együttműködése

Az ortodox egyházak hivatalos tartózkodó magatartásában a változás csak a ötvenes évek végén jelentkezik. A görög egyház szinódusán, 1958-ban, amelyet az Ökumenikus Tanácsban való részvétel kérdésében tartottak, két egymással ellenkező referátum hangzott el: Ireneosz, Szamosz metropolitája kedvezőtlenül, Panteleimon, Szaloniki metropolitája kedvezően nyilatkozott a kérdésben (*Istina* 1955, 287-414).

A félreértések eloszlatása érdekében az EÖT Központi Bizottsága 1959-ben Rodoszban gyűlt össze, hogy megvitassák a keleti és nyugati hagyomány eltéréséből származó nehézségeket. Előtte ortodox teológusoknak Kifissziában (Athén) tartott kongresszusán két teológiai tanár, Bratsitis és Florovsky, elemezték az ortodox egyház sajátos természetét (*ER* 12 [1959-60] 154-163 és 183-198).

Mindennek eredménye az volt, hogy a konstantinápolyi pátriárka 1959 októberén Timiadisz archimandrita személyében állandó delegátust küldött Genfbe. Ugyanakkor a moszkvai patriarkátus is változtatott magatartásán, és hivatalos kapcsolatot teremtett az EÖT Központi Bizottságának rodoszi ülésén, és válaszként az EÖT egy delegációja meglátogatta Alexej pátriárkát Moszkvában.

Végül is az EÖT *New Delhiben* tartott harmadik közgyűlésén (1961) a moszkvai patriarkátus, valamint a román és a bolgár patriarkátus és a lengyel ortodox egyház is tagja lett az Ökumenikus Tanácsnak. A moszkvai patriarkátus állandó képviselőt küldött Genfbe V. Borovoj személyében, aki egyúttal elnöke is a hitbeli egység bizottságának.

Ugyanabban az évben a Rodoszban tartott első pánortodox konferencia felvette az ortodox egyházak tervezett zsinatának munkaprogramjába, az ortodoxia és a keresztény világ viszonyának kérdései közé (5 munkacsoport), az ökumenikus mozgalomhoz való kapcsolatának az ügyét. Ezt a kapcsolatot, az ortodox egyházak jelenlétét és együttműködését az ökumenikus mozgalomban, a konferencia megállapítása szerint, alapjában a konstantinápolyi patriarkátus 1920-ban kelt körlevele határozza meg. De tisztázásra vár még az együttműködés teológiai értelmezése és gyakorlati módja.

Ettől kezdve egyre határozottabban jelentkezik az ortodox teológusok hatása az EÖT munkájában. A hitbeli egység *Montrealban* tartott negyedik nemzetközi konferenciáján (1963) az ortodox delegáció főleg az egyházi tradíció és a liturgia kérdéseiben érvényesítette a hagyományos teológiai felfogást. Még jelentősebb volt ez a hatás azt EÖT negyedik közgyűlésén, *Uppsalában* (1968), ahol Ignatios Bazim, Lattaquié metropolitája mondta a megnyitó beszédet. Uppsala a katolicitásban mint az emberi sokféleség egységében és isteni teljességében látta

meg az egyház egységének a lényegét, s ebben az ortodox teológiának nem kis szerepe volt. Később a hitbeli egység konferenciáján, *Leuvenben* (1971) az Amerikában élő orosz teológus, J. Meyendorff szintén ebben a szellemben tartotta bevezető előadását a konferencia központi témájáról, az egyház egységéről az emberiség egységének szolgálatában. Uppsala folytatásaként, az EÖT ötödik közgyűlésén, *Nairobiban* (1975) tovább erősödött ez az ortodox hatás. Nairobi az egyház katolicitásának szervezeti formáját a helyi egyházak zsinati közösségében jelölte meg, ami az ortodox egyháztan egyik alapelve.

Az ortodox egyháznak ez a növekvő, de kritikai szellemű együttműködése az ökumenikus munkában természetszerűen fölveti a római katolikus egyház együttműködésének kérdését. Joggal kérdezhető, hogy a hitbeli egység ügyében kifejtheti-e teljes hatását az ortodox teológia a lényegében azonos dogmatikai hagyományokat őrző katolikus teológiai tanítás segítsége nélkül. Másfelől kérdés az is, hogy a kereszténység teljes egységét helyre lehet-e állítani anélkül, hogy előbb a keleti-nyugati egyházszakadásban közvetlenül érdekelt két fél, az ortodox és a katolikus egyház újra megtalálná eredeti közösségét Krisztusban. Ma erre mindkét egyház őszintén törekszik.

Vonatkozó irodalom:

Zernov Nicolas, « The Eastern Churches and the Ecumenical Movement in the 20th Century »: Rouse-Neill 645-676.

Istavidis, T. Vasil, « « The Ortodox Churches in the Ecumenical Movement 1948-1968 »: H. E. Fey 287-310.

Le Guillou, M.-J., « L'Eglise orthodoxe et le Mouvement oecuménique »: *Istina* 1955, 51-106 és 180-214.

Schmemann, A., « Mouvement oecuménique - Le moment de vérité pour l'Orthodoxie »: *Contacts* 1964, 4-15.

IV. A RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ ÉS AZ ÖKUMENIKUS MOZGALOM

Az egyházi tilalom időszaka

A római katolikus egyház jó ideig tiltotta tagjainak, hogy részt vegyenek az ökumenikus mozgalomban. De akárcsak az ortodoxia magatartása, a katolikus egyház magatartása is erős változáson ment át a mozgalomhoz való viszonyában fokozatos kialakulása folyamán. Ez a változás olyan erős volt, hogy az eredetileg eltiltott, sőt bizonyos megjelenési formájában elítélt mozgalmat a katolikus egyház végül is elismerte, sőt a II. vatikáni zsinat óta együttműködik szervezetével, az Egyházak Ökumenikus Tanácsával. Az együttműködés olyan fokot ért el, hogy Uppsalában (1968) a katolikus egyház EÖT tagságának kérdése is felvetődött (lásd 26. old.). De bármilyen előnyösen fejlődjék is napjainkban a katolikus egyház és az EÖT viszonya, tisztáznunk kell, hogy mik voltak a múltban az egyházi tilalom okai, és milyen meggondolások vezettek a katolikus egyház magatartásának megváltozásához.

A katolikus egyház tiltó magatartásának megértéséhez szükséges, hogy ismerjük az előzményeket. A Szentszék már jóval az ökumenikus mozgalom megindulása előtt bizalmatlanul tekintett minden olyan társulásra, ahol az egység keresésének szándékával katolikusok nem katolikusokkal keveredtek. A bizalmatlanság oka az volt, hogy az egyházi vezetők az ilyen társulásokban a vallási közömbösség és tanításbeli relativizmus veszélyét látták. Ebben az értelemben a Szent Officium már a múlt század közepén, 1864-ben, utasította az angol püspököket, hogy tiltsák meg katolikusok részvételét abban a társulatban, amelyet A. Philips de Lisle az anglikánok és a katolikusok egyesülésének előmozdítására alapított (*ASS* 2 [1870]

657kk; *AAS* 11 [1919] 310-311; *DB* 1685-1686; *DS* 2885-2888).

Ezt a tilalmat az ökumenikus mozgalom megindulásakor nemcsak hogy nem vonta vissza a Szentszék, hanem 1919-ben, a hitbeli egység előkészítő konferenciája alkalmával, és 1927-ben, az első nemzetközi konferenciája előtt még meg is erősítette. Eszerint katolikusoknak tilos részt venniök nem katolikusok által rendezett nyilvános vagy magánjellegű összejöveteleken, amelyek a keresztény egység ügyével foglalkoznak (*AAS* 11 [1919] 309 és 19 [1927] 278). Közben, éppen ezen okok miatt, XV. Benedek pápa 1919-ben jóakaratúan, de határozottan visszautasította a hitbeli egység egy delegációjának meghívását a lausanne-i konferenciára. Ugyanilyen visszautasító választ kaptak már 1918-ban a skandináviai lutheránus püspökök is, akik a gyakorlati kereszténység Uppsalában tervezett első konferenciája ügyében fordultak a Szentszékhez.

A szentszéki tilalom tanításbeli alapját a *Mortalium animos* kezdetű enciklika fejti ki részletesen. Ezt az enciklikát XI. Pius pápa adta ki a születő ökumenikus mozgalomnak *panchristianismus* névvel jelölt túlzottan liberális irányzata ellen (*AAS* 20 [1928] 5-16).

Bevezetésében az enciklika megállapítja, hogy története folyamán az emberiség talán még sohasem kereste annyira társadalmi és politikai egységét, mint korunkban. Az egységnek ez a keresése észlelhető vallási téren is, de az egység hirdetői az emberiség olyasfajta lelki közösségéről és testvéri egységéről beszélnek, ami elvonatkoztat mindennemű vallási tanítástól. Katolikus ember azonban nem fogadhatja el ezt a felfogást, mert vallási közömbösségre, végül is vallástalanságra, sőt istentagadásra vezet.

Tárgyára térve az enciklika kifejti. hogy a keresztény egység mozgalmának részéről ugyanez a veszély fenyegeti a katolikus embert. Hogy ezt bizonyítsa, sorraveszi a mozgalom alapelveit, főleg azokat, amelyeket a gyakorlati kereszténység és nem a hitbeli egy-

ség mozgalma vallott. Az egyház — mondják — mint egyetemes egység voltaképpen láthatatlan. Az apostoli kortól egészen az első ökumenikus zsinatokig hitében és kormányzatában nem volt egységes. Ma sem egy, hanem több ága van, több részből áll (*branch theory*). Egységét nem is lehet másként elgondolni, mint a különböző keresztény egyházak és csoportok szövetkezését. Az egyházaknak egységük érdekében meg kell állapodniok egy közös hitvallásban, de ez csak úgy lehetséges, ha mellőznek minden idejétmúlt tanítást és vitatott kérdést, mint például a pápai primátus kérdését. A római egyháznak a teljes egyenlőség alapján kell a többi egyházakkal tárgyalnia.

Az enciklika a katolikus keresztény hit alapján tarthatatlannak ítéli ezt a felfogást. Ha a római egyház elfogadná ezeket az elveket, magát a kinyilatkoztatott isteni igazságot és annak közvetítő szervét, tulajdon tanítóhivatalát tagadná. A keresztény egység és szeretet nem ellenkezhet az isteni igazsággal. S itt éppen az isteni igazságról van szó, amit meg kell védeni *a*) a vallási közömbösséggel szemben, miszerint minden vallás egyenlő értékű; *b*) a modernizmussal szemben, miszerint a kinyilatkoztatott igazság relatív és nem abszolút, vagyis változó időkhöz és egyéb körülményekhez mért; *c*) végül azzal a téves feltételezéssel szemben, hogy különbséget lehet tenni a hit alapvető és nem alapvető tanításai közt, pedig ahhoz, hogy üdvözüljünk a kinyilatkoztatás valamennyi igazságát hinnünk kell. Az Isten akarata szerint való keresztény egység ugyanis a hit egységének alapjára épül. Ez a hitbeli egység az isteni kinyilatkoztatás elfogadását követeli úgy, amint az egyház tanítóhivatala előterjeszti. Így valósul meg a hívek közösségének az a látható egysége, amely lényegében hitbeli egyetértés az egyházi tanítóhivatal és kormányzat vezetése alatt.

Mindebből érthető — fejezi be az enciklika — miért nem engedi a katolikus egyház, hogy hívei részt vegyenek nem katolikusok gyűlésein; a keresztény egység megvalósításának ugyanis nincsen más útja, mint visszatérés Krisztusnak Péterre alapított egy és igaz egyházához.

Ez az állásfoglalás a következő két évtizedre, egészen az EÖT megalakításáig, lényegében meghatározza a katolikus egyház magatartását az ökumenikus mozgalommal szemben . Időközben ugyan történnek személyi próbál-

kozások a közeledésre, mint W. Temple anglikán érseké, aki McDonald westminsteri érseket meghívta a hitbeli egység edinburghi konferenciájára (1937), és az EÖT megalakulása körüli tárgyalások idején a pápai államtitkársággal is érintkezésbe lépett. De mindez annyira nem változtatott a katolikus egyház magatartásán, hogy az EÖT megalakulásának vigiliáján, 1948 júniusában, a Szent Officium — az 1325/3. kánonra hivatkozva — még határozottabb formában megismételte azt a szentszéki tilalmat, amely már eddig is távoltartotta a katolikusokat az ökumenikus mozgalomban való részvételtől (*AAS* 40 [1948] 257).

Hogyan alakult ki az « irenikus » szellem?

A katolikus egyház e hivatalosan tartózkodó magatartása mellett azonban már a múlt század végén egy másik irányzat is jelentkezik. Képviselője nem jelentéktelenebb személyiség, mint maga XIII. Leó pápa. Elég összehasonlítanunk IX. Pius iratait XIII. Leó enciklikáival, hogy fölismerjük azt az új hangot, a megbékélés « irenikus » hangját, amely végül is XXIII. János szavában és a II. vatikáni zsinaton jut teljesen érvényre.

Kevesen tudják, hogy IX. Pius pápa az I. vatikáni zsinat megnyitása előtt kötelességének érezte, hogy visszatérésre szólítsa föl a római egyháztól elváltan élő keresztényeket, és meghívja őket a zsinatra. De akár a pápával közösségben nem lévő keleti püspökökhöz írt apostoli levelét (*Arcano Divinae Providentiae, ASS* 4 [1868] 129-131), akár a protestánsokhoz intézett fölszólítását (*Jam vos omnes,* uo. 131-5; *DS* 2997-9) olvassuk, mindjárt föltűnik mindkét irat tekintélyi hangja és erősen jogi természetű érvelése. Az egyház főpásztora, apostoli tekintélyére és előjogaira hivatkozva visszahívja Krisztus nyájának egységébe az elszakadtakat. Ez a « hazahívás » érthetően pusztában kiáltó szó maradt; de ami még rosszabb, bizonyos körökben úgy tekintették, mint a

római egyház hatalmi törekvéseinek késői és erőtlen visszhangját, amit habozás nélkül visszautasítottak. Az érdektelenség és visszautasítás okát azonban nemcsak a kor egyházellenes szellemében és liberális antiklerikalizmusában kell keresnünk, hanem sajnos abban is, hogy a század embere nehezen ismerhette föl a pápai felhívásban a megbékélést kereső jópásztor hangját.

Az új hang akkor szólal meg, amikor XIII. Leó pápa (1878-1903) megválasztása után első kötelességének tartja, hogy az egységes Itália megszületésével és az egyházi állam megszűnésével előállott új politikai helyzetben tisztázza az egyház és az állam viszonyát. De figyelmét nem korlátozza a Szentszék helyzetére, hanem messzebb nézve tekintetével átfogja a századforduló Európájának minden jelentősebb társadalmi és ideológiai problémáját, és korszakalkotó enciklikáiban meghirdeti azokat az emberi és keresztény alapelveket, amelyekre a társadalom lelki megbékülése és együttműködése érdekében az állam rendjének épülnie kell. A keresztény államrendről (*Immortale Dei,* 1885) és az igazságosság és szeretet elvein alapuló keresztény társadalomról (*Rerum novarum,* 1891) írt apostoli levelei mellé méltán sorolhatók a keleti egyház püspökeihez (*Orientalium dignitas Ecclesiarum* 1894) és az anglikánokhoz (*Satis cognitum,* 1896) intézett iratai, amelyek a katolikus egyház Krisztustól rendelt látható egységét mint az egyetemes keresztény egység alapját mutatják be. Az egyházról vallott felfogása ugyan még az ekkleziológia ellenreformációs szemléletét tükrözi, de hangja már nem fölényes, nem is sértődött vagy vitázó, hanem az egyetértést kereső atyai hang. Nem « feltétel nélküli megadást » sürget, hanem az egyesülés lelki feltételeit igyekszik megteremteni. A megbékülést és az egyetértést keresi, ezért az egyházak hagyományos értékeinek kölcsönös megbecsülésére és tanulmányozására, de főként az egységért való imádságra buzdít.

Erről az irenikus hangról és magatartásról Leó pápa

utódai sem mondanak le. XV. Benedek (1914-1922) helyes érzékkel elválasztotta a keleti egyház ügyeinek intézését a missziós ügyekkel foglalkozó *De Propaganda Fide* kongregációtól, és *Pro Ecclesia Orientali* néven külön kongregációra bízta (*AAS* 9 [1917] 529-531). Az előző ügyrend nyilvánvalóan sértette a keleti egyházakat, mivel úgy tűnt, hogy működési területüket missziós terének tekinti a Szentszék. A Pápai Keleti Intézetet is Benedek pápa alapította Rómában (*AAS* 9 [1917] 531 k). Ez jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a római egyházban jobban megismerjék a keleti egyházak teológiai és spirituális tanítását és liturgikus hagyományait.

Maga XI. Pius (1922-1939), mégha el is ítéli az ökumenikus mozgalom *panchristianismus*nak nevezett irányát, fontos lépéseket tesz a keresztény egység érdekében. Pápasága idején újra megindul az anglikánok és katolikusok közt XIII. Leó idejében megkezdett párbeszéd. Az 1921 és 1926 közt lefolyt, *Conversations de Malines* néven ismert megbeszélések — Mercier bíboros, malines-i érsek és Lord Halifax között —, sajnos, nem vezettek a remélt eredményre. 1923-ban Szent Jozafát vértanúságának három évszázados fordulója — Jozafát az ukrajnai Plotsk érseke, a keresztény egység egyik nagy harcosa volt — alkalmat adott a pápának arra, hogy az orosz egyházat a katolikus egységbe való visszatérésre buzdítsa. 1924-ben a Szent Benedek Rend apátprímásához írt levelében fölszólítja a monasztikus szerzeteseket, hogy működjenek közre a keleti és nyugati egyház közti egység helyreállításának munkájában. A Keleti Intézet újjászervezése alkalmával kiadott *Rerum Orientalium* kezdetű enciklikájában pedig a keleti egyház teológiájának tanulmányozására buzdít (*AAS* 20 [1928] 277-288).

Kétségtelen, hogy XI. Pius, a *Mortalium animos* tanításbeli szigora ellenére is, jelentősen hozzájárult az ökumenikus munkához. P. Congar megjegyzése szerint szi-

gorú kritikája arra indította az ökumenizmus híveit, hogy alaposabban tanulmányozzák az egyház természetét, és jobban megértsék egységének bibliai és dogmatikai alapjait. De a katolikus egyháztan megújulásához is minden bizonnyal szükség volt a bibliai gyökerekhez való visszatérésre. Az ökumenikus mozgalom értékelése, főleg hivatalos egyházi vonalon, voltaképpen csak akkor kezdődik, amikor lassanként közkinccsé válnak az egyházra vonatkozó újabb bibliai és dogmatikai tanulmányok eredményei. XII. Pius pápa (1939-1958) érdeme, hogy *Mystici Corporis* kezdetű enciklikájával (*AAS* 35 [1943] 193-248), amely az egyházról mint Krisztus testéről beszél, és ennek folytatásaként a liturgiáról szóló *Mediator Dei* kezdetű köriratával (*AAS* 39 [1947] 521-595) szakít az ellenreformáció hitvédő és vitázó egyháztanával, és a hierarchikus szervezet mögé tekintve, magában Krisztusban és a Krisztussal való kegyelmi közösségben látja meg az egyház egységének alapját. Ezzel legkevésbé sem csökkenti a papság apostoli közvetítésének a jelentőségét, hanem az apostoli egyház szellemében mint a hívek szolgálatát beleépíti az egyház életének kegyelmi közösségébe.

Igaz ugyan, hogy az enciklika mint korunk első ilyen jellegű hivatalos megnyilatkozása még nem vonja le az új szemlélet minden következményét. A nem katolikusokat ugyanis az egyháznak csak szándék szerinti, nem tényleges (*voto, non re*) tagjainak tekinti. De ennek ellenére utat nyit az új bibliai szemléletnek, és megteremti a tanításbeli alapot ahhoz, hogy a Szentszék változtathasson az ökumenikus mozgalomra vonatkozó eddigi álláspontján.

Az ökumenizmus teljes elismerése

A változást a Szent Officium egy *Ecclesia Catholica* szavakkal kezdődő új rendelkezése hozza, amely az EÖT

amszterdami közgyűlése előtt, 1948-ban kiadott tilalom után alig másfél évvel jelenik meg (*AAS* 42 [1950] 142-147). Ennek a rendelkezésnek a hatása rendkívüli jelentőségű a keresztény egység keresésének történetében, mert új fejezetet kezd a katolikus egyház és az ökumenikus mozgalom viszonyában.

A változás közvetlen oka valószínűleg az az éles kritika volt, amelyet a Szent Officium 1948-ban kelt monituma váltott ki ökumenikus körökben. Az EÖT főtitkára nyilvánosan kifejezte sajnálkozását a katolikus egyház tiltó állásfoglalása miatt, a *The Times* 1949. október 31-i számában *Catholicism today* címen megjelent cikk pedig szemére veti a katolikus egyháznak, hogy a keresztény egység kérdésében nem ismeri föl eredeti hivatását: hogy anyja és mestere — *mater et magistra* — legyen a többi egyházaknak az egység keresése útján. Mindez azonban nem lett volna elég indítóok arra, hogy a Szentszék megváltoztassa állásfoglalását, hacsak a felelős római vezetők föl nem fedezték volta az EÖT amszterdami alkotmányában a keresztény hitnek azokat az alapvető elemeit, amelyeket mindeddig hiányoltak a liberális protestáns teológiában. Fölfedezték elsősorban a kereszténység leglelkét: a hitet Jézus Krisztusban, Isten Fiában és Üdvözítőnkben. Ezzel a hittel szorosan összefügg a Szentháromság megvallása, de ez minden féltreértést kizárva csak New Delhiben, az EÖT harmadik közgyűlésén (1961) történt meg. Rómában jól tudták, hogy ennek a Krisztus-hitnek logikus következménye a kereszténység isteni eredetének és transzcendens rendeltetésének a hite, ami viszont az egyházról vallott helyes felfogásnak és a valódi egység keresésének az alapja. Akik ezt a hitet valliák, azokkal hivő kereszténynek nemcsak szabad, hanem kell is keresnie az egységet.

Maga az *Ecclesia Catholica,* annak ellenére, hogy a megszokott stílusban és nem ökumenikus hangon beszél az elszakadt keresztények visszatéréséről az egyházba, az ökumenikus mozgalom első hivatalos értékelése a római egyház részéről. A rendelkezés örömmel állapítja meg, hogy a Szentlélek indítására Krisztus nem katolikus hívei közt több helyütt jelentkezik az a törekvés, hogy visszatérjenek az egyház egységébe. De éppen mivel a katolikusok ezen a téren nem követnek mindig helyes elveket, a rendelkezés a püspökök kötelességévé teszi, hogy ellenőrizzék és irányítsák híveik részvételét a mozgalomban. Legyen minden egyházmegyében egy megfelelően képzett pap, aki törődik az ökumenizmus ügyeivel, de ugyanakkor nem hagyja, hogy hamis irenizmus ürügyével csorba essék a katolikus hit épségén. A rendelkezés legjelentősebb intézkedése kétségtelenül az, hogy püspöki felügyelettel megengedi az ún. « vegyes » konferenciák rendszését, ahol katolikusok nem katolikusokkal egyenlő félként — *par cum pari agendo* — részt vehetnek ökumenikus párbeszédben. Ez annyit jelent, hogy a katolikus fél részvétele nincs korlátozva, mint a múltban, a katolikus álláspont kifejtésére. Részletesen megvitathatják a kitűzött témát, és kereshetik a módját, hogy az eltérő véleményeket közelebb hozzák egymáshoz. Továbbra is tilos a nem katolikusokkal az istentiszteleti közösség (*communicatio in sacris*), de megengedett, hogy közös összejöveteleken együtt imádkozzák a Miatyánkot vagy más egyházilag jóváhagyott imát.

Ez a rendelkezés a mai értelemben még nyilván nem nevezhető ökumenikusnak, főleg mivel úgy tűnik, mintha új ökumenikus módszerrel akarná katolikus hitre téríteni a nem katolikusokat. De ennek ellenére nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az ökumenikus munka megindduljon a katolikus egyházban, mert elismeri a mozgalom értékét, és elvben megengedi, hogy a katolikusok cselekvően részt vehessenek ebben a munkában. Ettől az időtől számítva főleg a nyugat-európai országokban egyre szaporodik az ökumenikus összejövetelek száma, és megszületik a katolikus teológusok ökumenikus egyesülete (1962), amelynek egyik leglelkesebb vezetője éppen Jan Wille-

brands bíboros, Augustin Bea bíboros utóda a Keresztény Egység Titkárságának elnökségében.

Az ökumenikus mozgalom teljes elismerése római részről azonban csak a II. vatikáni zsinaton történik meg. XXIII. János pápa már a zsinatot meghirdető enciklikáját is ökumenikus hangnemben fogalmazza. A zsinat feladatát ugyan az egyház belső életének megújításában és az egyházi intézmények korszerűsítésében jelöli meg, de éppen erre a programra hivatkozva reményét is kifejezi, hogy mindez « barátságos meghívás lesz azok részére, akik az Apostoli Szentszéktől elváltan élnek, hogy keressék és találják meg az egységet, amelyért Krisztus olyan bensőségesen könyörgött mennyei Atyjához » (*Ad Petri Cathedram*: *AAS* 51 [1959] 497-531). Ez a meghívás már nem maradt olyan pusztába kiáltó szó, mint IX. Pius pápáé az I. vatikáni zsinat előtt. Századunk embere meghallotta benne a jó pásztor szavát, amit nemcsak az bizonyít, hogy a különböző hitvallású egyházak elküldték megfigyelőiket a zsinatra, hanem az is, hogy hívők és hitetlenek körében világszerte olyan rokonszenvet és érdeklődést váltott ki a zsinat iránt, amilyent az előző században el sem lehetett képzelni.

Ökumenikus szempontból János pápa első jelentős tette, a Keresztény Egység Titkárságának megalakítása volt (*Secretariatus ad Christianorum Unitatem Fovendam; AAS* 52 [1960] 433-437); élére a nem katolikus körökben is általánosan szeretett és becsült Augustin Bea bíborost állította. Az új Titkárság első feladata lett, hogy az előző terveket félretéve, újonnan kidolgozza az ökumenizmusról szóló zsinati határozat szövegét. Ez a kezdő szavairól *Unitatis redintegratio* néven ismert dokumentum, amelyet 1964. november 21-én hagyott jóvá a zsinat, az ökumenikus mozgalom teljes elismerése és a megújult katolikus egyháztanból eredő ökumenikus el-

vek foglalata. Tanítását a második részben, az ökumenikus egyháztan megfelelő fejezetében ismertetjük.

Az EÖT érthető megelégedéssel vette tudomásul ezt a döntő változást. Az Egység Titkárságának megalakítása nyilvánvaló jele volt annak, hogy a katolikus egyház immár teljesen elfogadja az ökumenikus mozgalmat, és hajlandó részt venni az EÖT által szervezett ökumenikus dialógusban. Válaszként az EÖT Központi Bizottsága már 1960-ban, a St Andrewsban tartott ülésén elhatározta, hogy állandó kapcsolatot teremt a szentszéki Egységtitkársággal, és rendszeresen tájékoztatja minden ökumenikus ügyben.

Az együttműködés első konkrét jele öt katolikus megfigyelő meghívása volt az EÖT harmadik közgyűlésére, *New Delhibe* (1961). Ettől kezdve a katolikus megfigyelők jelen vannak mind a Központi Bizottság (Párizs 1962; Rochester 1963), mind pedig a hitbeli egység (Montreal 1963) konferenciáin. A Központi Bizottság Enuguban (Nigeria 1965) tartott ülésén egy 6 katolikus és 8 nem katolikus tagból álló vegyes bizottságot is alakítottak a mindkét felet kölcsönösen érdeklő egyháztani kérdések tanulmányozására. Társadalmi vonalon a gyakorlati együttműködés, főleg a fejlődésben lévő országok megsegítésére és a nemzetközi béke érdekében, a genfi világkonferencián (*Church and Society* 1966) és a SODEPAX bizottságban (*Exploratory Committee on Society, Development and Peace,* Bejrút 1968) kezdődött. *Uppsalában,* az EÖT negyedik közgyűlésén (1968), a hitbeli egység bizottságában is intézményessé válik az együttműködés, amikor a pápa által kijelölt 9 katolikust megválasztják a bizottság tagjává. A közgyűlésen ezt úgy tekintették, mint a római egyház EÖT tagságának közvetlen előkészítését.

R. Tucci, a római *Civiltà Cattolica* szerkesztője, s ma a Vatikáni Rádió igazgatója, mint első katolikus előadó EÖT-közgyűlésen, föl is vetette a római egyház tanácstagságának a kérdését. Véleménye szerint dogmatikai szempontból nincs akadálya ennek a tagságnak, de annál nagyobbak a gyakorlati nehézségei. Kérdés, hogy egy ilyen lélekszámában és elterjedtségében világméretű egyházat, mint a római katolikus, hogyan lehet úgy integrálni az EÖT-be, hogy se jelentőségét ne csökkentsék, se olyan helyzetbe ne hozzák, hogy akaratlanul is elnyomja a többi egyházat. A megoldást némelyek abban látták, hogy egyfelől a római együttműködést és tanácstagságot csak fokozatosan kell végrehajtani, másfelől az EÖT-t gyökeresen át kell szervezni. Lukas Vischernek, a hitbeli egység főtitkárának elgondolása szerint az új szervezet két szinten fogná össze az ökumenikus mozgalmat. A helyi egyházak — katolikus részről egy-egy ország püspöki tanácsa — országos ökumenikus tanácsokba tömörülve alkotnák az EÖT « alsóházát ». A « felsőház » viszont a különböző hagyományú egyházak szövetségeinek tanácsából állna. Eszerint a Szentszék képviselőinek társai az EÖT-ben az ortodox szinódus, az anglikán közösség, a lutheránus, református és a többi protestáns világszövetségek képviselői volnának. Így nyilvánvalóan arányosabb erőviszonyok állnának elő, és az EÖT eredményes működése jobban biztosítva volna, mint mai formájában. Mások viszont az EÖT ilyen alapjában történő átszervezése helyett azt ajánlják, hogy a római egyház tagságát egyszerűen bizonyos arányszámban kell meghatározni, amit mind a két fél, az EÖT is és a Szentszék is elfogad.

A szervezeti problémáknál azonban sokkal sürgetőbbek a hitbeli egység kérdései. Kétségtelen, hogy egységes hitvallás, istentiszteleti közösség és közös papi szolgálat nélkül az egyház nem tud úgy megjelenni a mai világban, mint ahogy belső mivolta, az *una sancta catholica apostolica* megköveteli. S ha ezt nem tudja megtenni, akkor arra sem lesz képes, hogy teljesítse evilági küldetését: hogy jele és eszköze legyen Isten és ember közösségének, emberek és népek testvéri egységének. Ezért a hitbeli egység leuveni konferenciáján (1971) és az EÖT *Nairobiban* rendezett ötödik közgyűlését (1975) előké-

szítő egyéb tanácskozásokon, ahol a római katolikus egyház már cselekvően részt vett, pontosan ezek a témák kerültek az ökumenikus figyelem és munka középpontjába. Nairobi eszméjét az egyház katolikus egységéről mint zsinati közösségről, ami hitbeli, liturgikus és egyházszolgálati közösséget jelent, a római egyház képviselői egyetértően támogatták. Az ökumenikus dialógus további feladata, hogy főleg az eucharisztia és a papi szolgálat, s ennek gyökereként az apostoli utódlás kérdésében egyetértésre vezessen. Ez az egyetértés teheti csak hatékonnyá a Nairobi jelszavában újra felhangzott üdvözítő örömhírt: « Jézus Krisztus felszabadít és egyesít! »

Vonatkozó irodalom:

Tomkins, O. S., « The Roman Catholic Church and the Ecumenical Movement, 1910-1948 »: Rouse-Neill 677-693.

Vischer, Lukas, « The Ecumenical Movement and the Roman Catolic Church »: H. E. Fey 311-252.

Aubert, Roger, *Le Saint-Siège et l'Union des Églises*. Coll. « Chrétienté Nouvelle ». Éd. Universitaires, Bruxelles 1947.

Congar, M.-J., *Chrétiens en Dialogue*. Contributions catholiques à l'Oecuménisme. Unam Sanctam 50. Cerf, Paris 1964.

AZ ÖKUMENIKUS MOZGALOM IDŐRENDI TÁBLÁZATA

AZ ÖKUMENIKUS MOZGALOM — RÓM. KAT EGYHÁZ

EDINBURGH 1910
Nemzetközi Missziós Konferencia

Gyakorlati Kereszténység (*Life and Work*)	Hitbeli Egység (*Faith and Order*)	Nk. Missziós Tanács (*Int. Miss. Council*)	
Stockholm 1925	Lausanne 1927	Jeruzsálem 1928	*Mortalium animos* 1928
Oxford 1937	Edinburgh 1937		
Utrecht 1938		Madras 1938 Whitby 1947	
AMSZTERDAM 1948 Egyháznak Ökumenikus Tanácsa			*Ecclesia Catholica* 1949
	Lund 1952	Willingen 1952	
EVANSTON 1954			
		Ghana 1958	Ker. Egység Titkársága 1960
NEW DELHI 1961			
Mexico 1963	Montreal 1963		II. vatikáni zsinat 1962-65 *Unitatis redintegratio* 1964
Genf 1966			Közös Teológiai Bizottság 1966
	Bristol 1967		Ökumenikus direktórium I 1967
UPPSALA 1968			
	Leuven 1971		Ökumenikus direktórium II 1970
NAIROBI 1975			

ÖKUMENIKUS IRODALOM

Az ökumenikus mozgalom főbb tárgykörei szerint gondosan összeállított irodalmi jegyzéket 1968-ig lásd a bevezetésben jelzett történeti munka két kötetében:

R. Rouse-S. Ch Neill, A., *A History of the Ecumenical Movement 1517-1948.* SPCK. London 1967², 747-801.

H. E. Fey, *The Ecumenical Advance. A History of the Ecumenical Movement II. 1948-1968.* SPCK, London 1970, 451-508.

Az 1962-63. évvel kezdődően megjelenik egy nemzetközi ökumenikus bibliográfiai évkönyv: *Internationale Ökumenische Bibliographie.* Mattias-Grünewald Verlag, Mainz/Chr. Kaiser Verlag, München.

Az EÖT közgyűléseinek jelentései:

Amszterdam: *The First Assembly of the World Council of Churches,* vol. *V. Man's Disorder and God's Design.* ECM Press, London 1949.

Evanston: *The Evanston Report: The Second Assembly of the World Council of Churches, 1954.* SCM Press, London 1955.

New Delhi: *The New Delhi Report: The Third Assembly of the World Council of Churches, 1961.* SCM Press, London 1962.

Uppsala: *The Uppsala Report: Official Report of the Fourth Assembly of the World Council of Churches, 1968.* WCC, Geneva 1968. Németül: *Bericht aus Uppsala* 68; franciául: *Rapport d'Uspal* 68.

Nairobi: *Breaking Barriers. Nairobi 1975. The official Report of the Fifth Assembly of the WCC.* Ed. D. M. Paton, SPCK, London 1976. Németül: *Bericht aus Nairobi.* Otto Lembeck, Frankfurt/M. 1976; franciául: előkészületben.

A hitbeli egység nemzetközi konferenciáinak jelentései:

Lausanne-Montreal: *A Documentary History of the Faith and Order Movement 1927-1963.* A « hitbeli egység » legfontosabb szövegeinek gyűjtőkötete Lukas Vischer gondozásában; Bethany Press, St. Louis 1963. Németül: *Die Einheit der Kirche*; franciául: *Foi et Constitution,* Delachaux et Niestlé, Neuchâtel 1968. (Az angol kiadásban még hiányzik a montreali jelentés.) Idézés: *Faith-Order* vagy *Foi-Constitution.*

Lund: *The Third World Conference on Faith and Order held at Lund, 1952.* O. S. Tomkins gondozásában. SCM Press, London 1953.

Montreal: *The Fourth World Conference on Faith and Order, Montreal 1963.* P. C. Patrick és L. Vischer gondozásában. Faith and Order Paper, 42. SCM Press, London 1964.

Leuven: *Faith and Order, Louvain 1971. Study Reports and Documents.* Faith and Order Paper 59. WCC, Geneva 1971. Franciául: *Conférence mondiale de Foi et Constitution, Louvain 1971*: *Istina* 16 (1971) no. 3.

Ökumenikus folyóiratok és információs szolgálat:

Ecumenical Review: az EÖT hivatalos negyedévi folyóirata. Genf.

Ecumenical Press Service: az EÖT információs szolgálata angol, francia és német nyelven. Genf.

Information Service: a Keresztény Egység Titkárságának információs szolgálata. Vatikán.

International Review of Missions: a Nemzetközi Missziós Tanács negyedévi folyóirata, London.

Irenikon: az ökumenikus munkára alapított Benedek-rendi kolostor, Chevetogne (Belgium) kéthavi folyóirata.

Istina: a francia domonkosok negyedévi ökumenikus folyóirata. Párizs.

Oikoumenikon: ökumenikus havi szemle. Riano/Róma.

One in Christ: negyedévi ökumenikus folyóirat. London.

Una Sancta: egy ökumenikus munkaközösség német nyelvű negyedévi folyóirata. Kyrios Verlag, Freising.

MÁSODIK RÉSZ

AZ ÖKUMENIKUS EGYHÁZTAN

Az ökumenikus mozgalom kialakulásának története arról tanúskodik, hogy az az egyházi egység, amelynek helyreállítására a mozgalom törekszik, nem valami merőben társadalmi szövetkezés, szociális munkára vagy evangéliumi tanúságtételre irányuló keresztény összefogás. Az EÖT megalakulásához éppen az a döntő felismerés vezetett, hogy a gyakorlati kereszténység egykori jelszava — « a tanítás elválaszt, de a szolgálat egyesít » — tarthatatlan. Keresztény testvériség és társadalmi szolgálat, krisztusi értelemben, azonos hitben és szentségi életben megvalósuló testvéri közösség nélkül fából vaskarika. Csak a hitben és szentségekben való lelki közösség teremtheti meg azt az önmagában szerves és a világban szervezetten megnyilvánuló egyházi közösséget, amely társadalmat formáló és egyesítő erővel tud hatni az emberiség életére.

Maga az Apostol így írja le ezt a közösséget: « Egy a Test (az egyház) és egy a Lélek, mint ahogy hivatástok is egy reményre szól. Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség. Egy az Isten, mindnyájunk Atyja, aki mindent fölülmúl, mindent átjár és mindenben benne van » (Ef 5, 4-6).

Amint Romano Guardini, mintegy prófétai lélekkel, már az első világháború után megérezte, ez az egyház, mint az evangéliumi hit és szentségi élet testvéri közössége, újra születőben van a lelkekben. Az egyház eredeti mivoltának és egyetemes belső egységének tudatosulása és az arra irányuló törekvés, hogy ez a belső lényeg látha-

tó közösségekben is megnyilvánuljon — ez jelentkezik az EÖT fokozatosan kialakult egyháztanában éppúgy, mint a megújult katolikus egyháztan ökumenikus elveiben. Voltaképpen itt arról van szó, hogy az *una sancta catholica apostolica* isteni és emberi közössége válik újra tudatossá a mai keresztény gondolkodásban, nyilvánvalóan azért, hogy ez a tudat a valóságban öltsön testet.

A következőkben először ezt a fejlődési folyamatot követjük nyomon az ökumenikus mozgalom immár ötven éve tartó egyházközi dialógusának dokumentumaiban. Második fejezetünkben pedig a megújult katolikus ekkléziológia ökumenikus elveit fejtjük ki. A meglepő az, hogy egyfelől az EÖT egyházközi dialógusának eredményei, másfelől a keresztények közti egységnek a II. vatikáni zsinaton kialakult felfogása minden különbségük ellenére is bizonyos egy irányba tartó fejlődésről tanúskodnak. Szándékunk az, hogy tárgyilagosan bemutassuk a különbségeket éppúgy, mint a közeledés egymás felé tartó erővonalait.

Az egyházak viszonya Krisztus egyházához

Az ökumenikus mozgalom abból a tényből indul ki, hogy ma több egymástól eltérő hitvallású és hagyományú egyház létezik, de ezek valamennyien mint egyház voltuk eredetére és alapjára Krisztusra hivatkoznak. Hivatkozásuk nem lehet egészen alaptalan, mert valami közük minden bizonnyal van Krisztushoz, ugyanakkor azonban egymástól való eltérésük miatt mégsem azonosíthatók teljesen Krisztus egyházával. Ezért az ökumenikus egyháztan alapvető kérdése az, hogy mi a viszonyuk ezeknek az egyházaknak Krisztus egyházához.

Az EÖT amszterdami alkotmánya, illetőleg a torontói határozat ehhez fűzött részletesebb magyarázata (lásd 25-29. old.) világosan kimondja, hogy a Tanácsnak semmiféle hivatalos tanítása sincs az egyház mivoltáról, s ezért azt sem határozza meg, hogy mik a Krisztus egyházához való tartozás kritériumai. Ennek ellenére nyilvánvaló, hogy az EÖT azzal, hogy létezik és működik, akarva-akaratlan bizonyos egyháztani elvekre épül, és ezekből az elvekből könnyen kiolvasható, mit tart a Tanács az egyházaknak Krisztus egyházához való viszonyáról.

Az EÖT dokumentumaiból három ilyen alapelvet elemezhetünk ki:

Az első az egyház eredeti és alapvető egysége. Krisztus egyháza alapítójának szándéka szerint egyetlen és egy. Ez az egység, láthatlanul, ma is fönnáll Krisztusban. Az, hogy ez az egyház történeti léte folyamán több egyházra szakadt, részben tagjainak hibájából, részben más, emberileg érthető történeti és kulturális okokból magyarázható.

A második a fennálló egyházak töredék jellege. Az egymástól elváltan élő egyházak ma nemcsak szerveze-

tükben, hanem hitvallásukban és liturgikus-szentségi életükben is különböznek egymástól. Mint egyházak mivoltukban és értékükben nem teljesek, s ezért egyikük sem azonosítható Krisztus egyházával.

A harmadik bizonyos valódi egyházi elemek megőrzése az egyházakban. Töredék jellegük ellenére valamennyi egyházban megtalálható Krisztus egyházának nem egy hiteles eleme. Ez annyit jelent, hogy bizonyos fokban mindegyikben megvalósul Krisztus egyháza.

Az egyházi alkotóelemekről szóló tanítás Szent Ágostonra vezethető vissza, aki az egyetemes egyházi közösségből kiszakadt donatista egyházak keresztény értékeiben Krisztus egyházának nyomait és maradványát (*vestigia*) látta. A reformátorok a maguk részéről úgy vélték, hogy a római egyház, minden romlottsága ellenére, szintén megőrizte az igazi egyház maradványait, mint például a szentírást, az apostoli hitvallást, a keresztséget és másokat. Az EÖT természetesen új ökumenikus értelmet adott ennek a tanításnak: az egyházi alkotóelemek, mint az igehirdetés és a szentségek kiszolgáltatása, a mai egyházakban nem erejüket vesztett emlékei a múltnak, hanem ma is eleven erővel ható eszközök. Isten a mai egyházakban, elvált állapotuk ellenére is, ezekkel az eszközökkel vezeti üdvösségre a lelkeket. Ami nem jelent kevesebbet, mint hogy ezek az egyházak, ha tökéletlenül is, valamiképpen betöltik krisztusi rendeltetésüket.

Itt elkerülhetetlenül fölvetődik a kérdés, hogy ezek az egyházi alkotóelemek egyenként valóban azonosak-e egymással a különböző egyházakban, vagy pedig a különféle hitvallások sajátos teológiájának megfelelően, különféleképpen, sőt tévesen is magyarázhatók. Nyilvánvaló például, hogy a szentírást valamennyi egyház léte lényeges alkotóelemének, hite forrásának és normatív szabályának ismeri el, de véleményük különbözik abban, hogy a szentírás önmagában és közvetlenül, vagy pedig a hagyományos egyházi tanítás és tanítóhivatal közvetítő értelmezésével tölti be

ezt a normatív feladatát. Ez a példa is mutatja, hogy az egyházi alkotóelemeket különböző egyházak különféleképpen értelmezhetik. De le kell szögeznünk, hogy ezek az elemek minden emberi értelmezésük ellenére sem vesztik el az isteni szándéknak megfelelő isteni értelmüket: természetük szerint nyíltak maradnak a helyes értelmezésre. Az EÖT egyik legfőbb feladata éppen az, hogy az ökumenikus dialógus keretében megteremtse helyes értelmezésük lehetőségét. A dialógus folyamán ugyanis az egyházak nemcsak egymással, hanem magával az eredeti apostoli hittel is kénytelenek szembesíteni sajátos értelmezésüket, ami végül is arra vezethet, hogy felismerjék az egyházi alkotóelemek tartalmát és valódi értelmét.

Az EÖT-nek ez a három egyháztani alapelve voltaképpen lényegében meghatározza az egyházak viszonyát Krisztus egyházához. Sőt az egyházi alkotóelemekről szóló tanítás arra is rámutat, hogy milyen irányban kell keresniök egymáshoz való viszonyuk rendezését és egységük helyreállításának útját. A kérdés most az, hogy ezen elvek alapján hogyan gondolja az EÖT az egység problémájának a megoldását. Milyen formában lehet *egy* látható egyházi közösségben egyesíteni az egymástól elváltan élő egyházakat?

Az ökumenikus gondolkodás érthetően eleve kizárja, hogy az egységet « visszatérés » útján állítsák helyre. Ez annyit jelentene, hogy az egymástól elváltan élő egyházaknak el kellene fogadniok valamelyik hagyományos (az ortodox vagy a katolikus) egyház hitvallását és egyházi alkotmányát. Az egység tehát úgy állna helyre, hogy a keresztények valamennyien egyesülnének abban az egyházban, amelyet Krisztus igaz egyházának ismernének el. Ez a « feltétel nélküli megadás » márcsak azért sem állja meg a helyét az ökumenikus gondolkodásban, mert ma már a reformáció egyházainak is sajátos hagyományaik vannak, s ezeket sem történeti, sem lélektani okokból nem lehet nem létezőknek tekinteni. Az egyetlen járható út csakis az marad, ha a különböző hitvallású keresz-

tények a maguk sajátos történeti helyzetéből és teológiai hagyományaiból indulnak ki, és közös imádsággal és tanúságtétellel összekötött ökumenikus párbeszédben keresik Krisztus egyházának egységét.

Már az EÖT megalakulása előtt, a hitbeli egység második konferenciáján, Edinburghban (1937) az egység helyreállításának három lehetséges módját sorolták föl.

Az első az egyházak szövetsége (*federal union*). Ebben a szövetségben az egyházak mint különálló testületek megőriznék autonomiájukat, és csak az eredményes együttműködés érdekében alkotnának bizonyos laza szervezetet (*confederation or alliance for cooperative action*).

A második az egyházak közösségi kapcsolata egymás között (*intercommunion*). Ez azt jelentené, hogy az egyházak kölcsönösen elismernék egymást egyházi mivoltukban, olyan értelemben, hogy önálló szervezetük megmaradna, de kölcsönösen elfogadnák egymás híveit és papi szolgálatát.

A harmadik a korporatív egység (*corporate union*). Ez valódi és teljes testületi egységet jelent. Nem valami központi egyházkormányzat merev szervezeti egyformaságát, hanem az élő test sajátosan sokrétű szerves egységét (*organic unity*). Ennek az egyháztestnek teljes jogú tagja volna minden Krisztus-hivő. Hitvallása, szentségei, papi szolgálata közös volna.

Az edinburghi konferencia nem titkolta, hogy az ún. szabad egyházak által képviselt első és a több protestáns egyház által ajánlott második megoldást nem tartja kielégítőnek. Az egyház látható egysége ugyanis az első megoldás szerint nem volna több, mint emberi szervezet, a második szerint pedig különálló egyházi testületeknek bizonyos közösségi kapcsolata. Az egyház, meggyőződésük szerint, szerves korporatív egység, és az ökumenikus mozgalom valódi célja az, hogy *ezt* az egységet állítsa helyre.

Az edinburghi teológusok tudatában voltak annak, hogy a feladat meghaladja az emberi erőket: végső soron Isten ajándéka és nem emberi szervezés eredménye. S ez érthető is, ha meggondoljuk, hogy a szerves korporatív egyesülés azt a feladatot rója az egyházakra, hogy a hitvallás, a szentségek és a papi szolgálat lényegbe vágó egyházi alkotóelemeinek kérdésében megegyezésre jussanak. Ám hamis volna ez a megegyezés, ha merőben emberi okoskodás vagy megalkuvás eredményeként jönne létre. Csakis akkor lesz valódi és hiteles az egyetértés, ha ezeknek az alkotóelemeknek elmélyült teológiai megértéséből, vagyis az egyház mivoltához és a megváltás misztériumához fűződő belső kapcsolatuk hivő megértéséből és elfogadásából ered. Ehhez azonban a Lélek megvilágosító kegyelme szükséges.

Az egyház katolikus és protestáns szemlélete

Az edinburghi eszmék érvényesülésének útját álló nehézségek mindjárt Amszterdamban, az EÖT alakuló közgyűlésén (1948) jelentkeztek. Az ökumenizmus alapvető kérdése világos volt: Mik azok az egyház mivoltát alkotó alapelemek, amelyek egységét is meghatározzák? Miben kell megegyezniök az egyházaknak, hogy megfeleljenek Krisztus eredeti szándékának? Miben kell egyetértésre jutniok, hogy az *una sancta* látható valósággá váljék? A válasz azonban nem született és nem is születhetett meg Amszterdamban. Az egyházi egység kérdéséről szóló befejező jelentés nyíltan elismerte, hogy nem tudtak a kérdésre egyértelmű választ adni (*Amszterdam* 51-63).

Tanácstalanságuknak oka az volt, hogy Karl Barth teológiai radikalizmusának hatására, az egyház katolikus és protestáns fogalmának éles megkülönböztetéséből indultak ki, és arra a következtetésre jutottak, hogy a két egyházfogalom összeegyeztethetetlen. A katolikus szem-

léletben — s ezzel az ortodox lényegében azonos — az egyház történeti folytonossága a döntő: Krisztus igaz egyháza az az apostoli egyház, amely a püspökök apostoli utódlásának folytonosságában ma is fönnáll minden lényeges alkotóelemével együtt. A protestáns szemlélet viszont, minden történeti folytonosságtól és intézményes formától függetlenül, Isten szavának és a személyes hitnek, a hitből való megigazulásnak az elsőbbségét hangsúlyozza, és ma is ezt tekinti Krisztus egyháza kritériumának.

Ezen az alapvető egyháztani különbségen kívül olyan kérdésekben is megoszlott az amszterdami teológusok véleménye, hogy mi a viszonya egymáshoz az Isten újszövetségi és ószövetségi népének, a látható egyháznak és a belső kegyelmi újjáteremtésnek, a megváltás krisztusi tényének és a hivő ember személyi üdvözülésének, a szentírásnak és a szenthagyománynak, valamint abban, hogy mik a szentségek, és mi voltaképpen a papi szolgálat.

Végül is Amszterdamban meg kellett elégedniök azzal az általános válasszal, hogy az egyház Isten ajándéka az ember üdvözítésére. Isten Krisztus megváltó tette által alkotta meg az egyházat. Történeti létében ezt az egyházat a Szentlélek ereje tartja fönn. Rendeltetése az, hogy tagjait szent életre, üdvösségre vezesse, ezzel megdicsőítse Istent, és hirdesse minden népnek az üdvösség evangéliumát.

Az amszterdami ökumenikus dialógus, annak ellenére, hogy zsákutcába jutott, nem volt hiábavaló. Jelentősége abban állt, hogy élesen rávilágított az egyházi egység legmélyebb teológiai problémáira, és feladatuk súlyának tudatára ébresztette az ökumenizmus munkásait. Az amszterdami delegátusok végre megértették, hogy az egyház egységének kérdése nem merőben szervezeti kérdés. Itt igazában az egyház belső mivoltáról, hitvallásáról, sőt magának a krisztusi üdvösségnek helyes megértéséről és hiteles közvetítéséről van szó. Szó sem lehet nevére

érdemes egyházi egységről, ha hitvallásukban, liturgikus-szentségi életükben és papi szolgálatukban nem jutnak egyetértésre az egyházak. Az igazság az, hogy a valódi keresztény egység teljes krisztusi életközösséget jelent.

Krisztus: az egyház egységének forrása és központja

A hitbeli egység Lundban tartott harmadik nemzetközi konferenciájának (1952) az érdeme, hogy egyháztani zsákutcájából kivezette az ökumenikus mozgalmat. A lundi teológusok e felszabadító tettének a titka az, hogy az egyház mivoltának és egységének vitatott kérdésében sikerült egy új módszertani nézőpontot találniuk (*new look*). Ez a nézőpont valójában nem is új, hanem az a bibliai, amiről egyháztani vitákban ma is nemegyszer megfeledkezünk. Lundban ugyanis rájöttek arra, hogy az előző konferenciákon alkalmazott ún. összehasonlító egyháztani módszert (*comparative ecclesiology*) az egyház krisztocentrikus szemléletével kell helyettesíteni.

« Világosan megláttuk — mondja a lundi jelentés 2. pontja —, hogy nem tudunk igazán előrehaladni az egység felé, ha nem teszünk mást, mint hogy összehasonlítjuk különféle felfogásainkat az egyház természetéről és azokat a hagyományokat, amelyekben (ezek a felfogások) testet öltenek. Ezzel szemben újra kitűnt annak igazsága, hogy ha igyekszünk közelebb jutni Krisztushoz, egymáshoz is közelebb jutunk » (*Faith-Order* 85).

Az itt említett különféle felfogások az Amszterdamban kifejezésre jutott két ellentétes, katolikus és protestáns egyházszemléletben süríthetők össze. Lund végső soron ezt az ellentétet akarta föloldani azzal, hogy túllépett az egyházakat egymástól elválasztó kérdéseken. Módszertani programja lényegében ez: « megosztottságunk mögé kell hatolnunk, hogy eljussunk Krisztus és az egyház Isten adta egysége misztériumának megértésére »

(*uo.*). Az összehasonlító egyháztani módszer nyilvánvalóan Lund után sem vesztett érvényéből az ökumenikus dialógusban. Lund jelentősége nem az, hogy kizárta, hanem hogy beépítette ezt a módszert az egyház Krisztusközpontú szemléletébe, Különböző egyháztani felfogások összevetése csak akkor járhat eredménnyel, ha Krisztust tekintjük az egyházi egység forrásának és központjának. Az egyház minden életeleme tőle ered és hozzá vezet: az egységet csak ő teremtheti meg.

Itt röviden meg kell gondolnunk, hogy Lund szellemében mit jelent Krisztus egysége az egyházzal, és hogy miért ő az egyházi egység forrása és központja. Krisztus és az egyház egysége azt jelenti, hogy az egyháznak nincs Krisztustól független, önálló léte — teljes mivoltában Krisztusból él és Krisztushoz tartozik. Ennek a Krisztushoz tartozásnak gyökerei a megváltás misztériumának talajába nyúlnak. Pál apostol a megváltás lényegét Isten és ember kiengesztelődésében látta. « Isten Krisztusban kiengesztelődött a világgal » (2 Kor 5,18), mert Krisztusban nyilvánult meg teljességgel Isten üdvözítő szeretete az ember iránt, de benne válaszol az ember is engedelmes viszontszeretetének teljes, kereszten beteljesült odaadásával Istennek. Teremtő és teremtmény kiengesztelődése egymással az ő személyében valósult meg: benne Isten egészen az emberé, az ember pedig maradéktalanul az Istené. Ezért hozzá, Krisztushoz kell tartoznunk — ismét Pál apostol szavaival —, Szentlelke által az ő testének tagjaivá kell lennünk, hogy Istennel kiengesztelődve mint fiai új és örök szövetségben, szent közösségben élhessünk vele. Ez a krisztusi Isten-közösség az egyház. Krisztusnak az egyházzal való egysége ezt a Isten-közösséget jelenti.

De mivel Krisztusban tartozik Istenhez az egyház, egységének forrása és központja is Krisztus. Ő nemcsak Istennel való közösségünket, hanem egymáshoz tartozá-

sunkat és egységünket is megteremti és fönntartja. Szentlelkével nemcsak élteti, hanem szerves egységbe is foglalja testét, az egyházat. Lund nem láthatatlan, merőben lelki egységről beszél. A Lélek látható és hallható intézményes eszközöket, az igét és a szentségeket használja arra, hogy szüntelenül megvalósítsa az egyház a krisztusi Isten-közösséget éppúgy, mint híveinek testvéri egységét. Az igehirdetés és a szentségek apostoli szolgálata az a kettős életelem, amely eredeti mivoltának azonosságában és folytonosságában fenntartja az egyházat. Ezért az egyház egysége is az igehirdetés és a szentségi szolgálat egységétől függ. Ennek feltétele viszont a mindkettőt végző apostoli szolgálat egysége, amely az egyház papi szolgálatában áll fönn. Lund, mint ahogy a hitbeli egység előző konferenciái is, elismeri a hívek általános papsága mellett az ige és szentség sajátos papi szolgálatatát. Végső soron ennek egységében kell megnyilvánulnia annak a tapasztalatot meghaladó ténynek, hogy Krisztus az egyház egységének forrása és központja. De annak a további kérdésnek megvitatására, hogy az apostoli utódlással függ-e össze ez a papi szolgálat, s ezért a Szentlélek egyházi közvetítéssel, vagy anélkül, közvetlenül adja a szolgálat kegyelmét, Lundban még nem érett meg az ökumenikus helyzet.

Lund tanítását aligha foglalta össze valaki találóbban A. Nygren lundi lutheránus püspöknél, aki a konferencia után alakult egyik teológiai bizottság elnöke volt. « Nem hisszük — mondotta a püspök —, hogy az egyházak közt századokon keresztül kialakult különbségeket teológiai vitáinkkal egyszerűen meg lehet szüntetni. De amit megtehetünk, az az, hogy nyomon követjük a kérdéseket egészen a gyökerükig, vissza Krisztushoz. Ha Krisztus világánál tekintjük az egyházat, természetét és működését, ezeket a kérdéseket is új megvilágításban látjuk. A köztünk fönnálló problémák nem tűnnek el, de mindkét oldalon lehetővé válik, hogy új módon értsük meg őket... Ha megtanulják az egyházak,

hogy a központból, Krisztusból értsék meg egymást, az egyházak közt fönnálló problémák is fokozatosan megoldásra fognak találni » (*Evanston to New Delhi* 38-39).

Ökumenikus paradoxon — dinamikus egység

Lund hangsúlyozottan krisztocentrikus egyházszemlélete először szinte zavarba hozta az egység keresőit. Valóságos « ökumenikus paradoxont » láttak abban, amit S.O. Tomkins bristoli anglikán püspök így fejezett ki: « Azt valljuk, hogy egyek vagyunk Krisztusban, de ugyanakkor nem tudjuk megmutatni, hogy egyek vagyunk testében, az egyházban. » Ugyanilyen paradox módon hangzott az EÖT második, Evanstonban (USA, 1954) tartott közgyűléséről kiadott jelentés egységről szóló fejezetének a címe: « Egységünk Krisztusban és egységünk hiánya az egyházban » (*Evanston* 82). A. Nygren szerint ez a cím « dióhéjban magában foglalja az egész ökumenikus problémát ».

Evanston az ökumenikus paradoxon ellentétes kettősségének megoldását az egyház egységének dinamikus értelmezésében kereste. A Lund nyomán járó evanstoni teológusok szerint valójában nincs ellentét az egyház krisztusi egysége és egyházi megosztottsága közt, mivel a láthatatlan krisztusi egység az ökumenikus munka eredményeként egyre láthatóbban jut kifejezésre az egyházak közösségében. Az ökumenikus mozgalom célja voltaképpen nem más, mint ez a látható egyházi közösség, ami « a teljes krisztusi nagykorúságra való növekedés » útján végül is valóra fog válni (vö. Ef 4,13).

Az egységnek ezt a dinamikus értelmezését Evanstonban a krisztusi üdvösség beteljesülésének eszkatológiai kettősségével akarták megmagyarázni. A krisztusi üdvösség *már* megvalósult, de *még nem* teljesen. A Szentlélek kiárasztásával Krisztus megváltó és megszentelő kegyelme

már működik az egyházban, és megigazulttá teszi a hivő embert. De ugyanakkor ez a kegyelem, minden jelenvalósága ellenére, még nem nyilvánul meg a maga teljességében. Még hitben élünk és reménységben, nem Isten boldogító színelátásában. Nos, ha a « már most » és a « még nem » kettős eszkatológiai kategóriáját az egyház egységére alkalmazzuk, amint Evanstonban tették, abból az következik, hogy Krisztusban az egyház egysége *már* megvalósult, de az egyház emberi közösségében *még nem*. Pontosan az ökumenikus munka feladata az, hogy a Krisztusban már megvalósult láthatatlan egységet az egyház emberi közösségében láthatóvá tegye.

Ám ha ez az alkalmazás helytálló volna, akkor azt a következtetést kellene levonnunk belőle, hogy az egyház egységének látható megvalósulása, akárcsak üdvösségünk végső beteljesülése, Isten örökkévaló országában fog csak megtörténni. Ebben az esetben az egyházi egység kérdése továbbra is megmaradna a « már most », de « még nem » dialektikus kettősségének feszültségében, és az *una sancta,* Krisztus szándéka ellenére, nem valósulhatna meg *ebben* a világban. Kétségtelen, hogy ez nem felel meg sem az ortodox, sem a katolikus egyházszemléletnek.

Evanstonban megkísérelték, hogy az egyház egységének ezt az eszkatológiai értelmezését érthetőbbé tegyék azzal, hogy alkalmazták rá a hitből való megigazulás tanának egy protestáns elvét. Ezen elv szerint a megigazult ember *simul iustus et peccator*: a hit által Krisztusban már igaz, de ugyanakkor mint ember önmagában még továbbra is bűnös. Az egység kérdésére alkalmazva ez azt jelenti, hogy az egyház Krisztusban már szent és egy, de ugyanakkor mint emberi közösség még továbbra is bűnös és megosztott. És amint a megigazult ember csak akkor szabadul meg bűnösségétől és lesz teljesen igaz, amikor eljut Isten színelátására, az egyház is csak akkor

lesz teljesen egy és szent, amikor beteljesül benne az Isten országa.

Érthető, hogy Evanston ortodox delegátusai — akikkel a katolikus teológia ebben a kérdésben teljesen egyetért — nem fogadták el az ökumenikus paradoxonnak ekként való megoldását. A hagyományos teológiai gondolkodás szerint a *simul iustus et peccator* elve a megigazult emberre vonatkozóan is csak a bűnre való hajlam értelmében fogadható el, amennyiben az a hajlam a megigazult emberben is megmarad. Az egyházi egység kérdésében azonban még ebben az értelemben sem, hiszen az egyházban a megosztottságnak nemcsak bűnös, hanem erkölcsileg nem kifogásolható számos más kulturális és társadalmi oka lehet. Különben is az egyház láthatatlan krisztusi egységét — mint valami plátói eszmét földi megvalósulásától — nem lehet elválasztani a látható konkrét emberi közösségtől, amelyben testet ölt. Ez a közösség lehet egységes vagy megosztott, de mindig látható konkrét emberi közösség marad. Ha tehát az egyház egy és ugyanakkor megoszlott, az nem jelenti azt, hogy Krisztusban már egy, de mint emberi közösség még megoszlott. Egységének és megosztottságának együttes ténye csak azt jelentheti, hogy Krisztusban való egységét nem éli meg az azonos hitvallás és szentségi élet teljes apostoli közösségében.

Végeredményben ha helyes is, hogy az egyházi egységet dinamikus értelemben, mint a krisztusi teljességre törekvő növekedést fogjuk föl, ezzel az eszkatológiai értelmezéssel Evanstonban nem sikerült az egységet Lund szándéka szerint értelmezni, s ezért ott igazában nem is vitték előbbre az ökumenizmus ügyét.

Helyi és egyetemes közösség Krisztusban

Az egyházi egység krisztocentrikus szemlélete igazában csak az EÖT harmadik közgyűlésén, New Delhiben (1961) tudott érvényre jutni, mert a lundi konferencia után szervezett tanulmányi csoportok munkájának eredménye ott jelentkezett először teljes hatásával, és az egység kérdéseinek új módszert követő átgondolása és földolgozása is csak ott hozta meg első gyümölcseit.

New Delhi maradandó eredménye az volt, hogy meglátta a helyi közösségnek teológiai értelmét és jelentőségét az egyházi egység kérdésében. Tanítását főként a közgyűlési jelentésnek sokat emlegetett második pontja foglalja össze. Sajnos, ez a szöveg, minden egyháztani értéke mellett is, annyira nehézkes és tömör, hogy nem sok értelme volna, ha szó szerinti magyar fordításban közölnénk. A következőkben inkább szabadabb formában és a szükséges magyarázattal ismertetjük tartalmát (*Faith-Order* 85-86).

1. Az egyház Isten akarta és Isten adta egysége a helyi közösségben lesz láthatóvá ezen a világon.

2. A közösség az újszövetség nyelvén *koinonia,* latinul *communio,* bibliai értelmében nem merőben emberi, hanem isteni és emberi közösséget jelent, s a kettő úgy viszonylik egymáshoz, hogy az emberi közösséget az Istennel való közösség teremti meg. (Vö. 1Jn 1,3; az angol szövegben használt *fellowship,* « bajtársias » értelme miatt, vitatható teológiai kifejezés.) A jelentés első pontjában kifejezetten ezt a tényt emeli ki. Nemcsak az egyházat, hanem az egész mindenséget s vele az emberiséget is egységre alkotta az Isten. Ő maga, a Szentháromság-Egy-Isten, a forrása és a célja ennek az egységnek: a teremtmény rendeltetése az Isten-közösség. Az ember ezt a rendeltetését csak az üdvösség rendjében, Krisztus által valósíthatja meg. Krisztus Lelke formálja egy testté, Krisztus testévé azokat, akik hisznek benne. Ez a Krisztus-test az egyház: Isten-közösség Krisztusban. Az egyház egysége tehát nem emberi mű, hanem Isten ajándéka. De ez az ajándék egyszersmind az ő szent

akarata is. Hivő embernek engedelmesen válaszolnia kell erre az isteni akaratra, mert az egység láthatatlan isteni ajándéka személyes és felelős közreműködése nélkül nem válik láthatóvá a világban. Pedig az egyház feladata éppen az, hogy látható egységével szolgálja az emberiség isteni és emberi közösségét.

3. Hogyan lesz láthatóvá az egység isteni ajándéka? Maguknak a kereszténynek kell láthatóvá tenniök, és láthatóvá is teszik, ha a Szentlélek indításának engedelmeskedve az egyazon helyen élő keresztények « egymás iránt teljes elkötelezettséggel » egységes helyi közösséget alkotnak: Krisztus híveinek testvéri egységét.

4. Miben áll ez az egymás iránt vállalt teljes elkötelezettség? A jelentés szövege pontosan meghatározza: ugyanazt az apostoli hitet vallják, ugyanazt az evangéliumot hirdetik, egyek az eucharisztikus kenyértörésben és az imádságban, testületi életüket közös tanúságtételben és testvéri szolgálatban élik. Végeredményben az egy hitre, az Isten közös tiszteletére és az embertárs közös szolgálatára szóló elkötelezettségről van itt szó: emberi életközösségről, amelynek a krisztusi Isten-közösség a forrása és alkotó ereje.

5. Az egyház egyetemes egysége szempontjából azonban döntő jelentőségű, hogy New Delhi nem tekinti a helyi közösségeket különálló szigeteknek az emberiség tengerében, s nem is öncélú szövetkezéseknek, amelyeknek semmi közük egymáshoz. Ezek a helyi közösségek, éppen krisztusi Isten-közösségük miatt, természetük szerint nyíltak a többi egyházi közösség felé, és közösségben élnek minden idők és népek keresztény egyházaival, az egyetemes keresztény közösséggel.

New Delhi tanítása lényegében az, hogy az egyház egysége akkor válik valóra, ha a Krisztusban egységes helyi közösségek teljes elkötelezettséget vállalnak egymás iránt, és egynek vallják magukat az egyetemes egyházzal.

Ezt a tanítást kiegészítették és teológiai szempontból elmélyítették a hitbeli egység negyedik konferenciáján, Montrealban (1963), ahol pontosan meghatározták a helyi közösség és az egyetemes egyház egymáshoz való viszonyát. A helyi közösség nem valami meghatározott

földrajzi területe vagy közigazgatási szervezete az egyetemes egyháznak, mint egy ország tartománya. A helyi közösség valódi és hiteles kifejezése és megjelenési formája az egyetemes egyháznak: benne mint isteni és emberi életközösségben az egyetemes egyház jelen van és valóra válik. Ez főleg akkor történik meg, amikor a helyi közösség egybegyűlve hallgatja Isten igéjét, és közösen ünnepli Krisztus eucharisztikus áldozatát (*Foi-Constitution* 167-168).

Mit jelent az egyház katolicitása?

Amit New Delhi és Montreal a helyi közösségről és annak az egyetemes egyházhoz való viszonyáról mondott, az belső következetességgel vezetett az egyház katolicitásának témaköréhez. Ezért nem meglepő, hogy az EÖT negyedik közgyűlésén, Uppsalában (1968), az egység kérdését az egyház katolicitásának tanulmányozásával kapcsolták össze. Uppsala nyilvánvalóan arról a katolicitásról beszél, amelyet az Apostoli Hitvallásban mi keresztények valamennyen megvallunk: arról, ami az *una sancta catholica apostolica ecclesia* lényegbeli tulajdonsága. Mit jelent ez a katolicitás?

A hatvanas évek elején, amikor Montreal teológusait már élénken foglalkoztatta az egyház katolicitásának a kérdése, Paul Minear, Yale egyetemén a bibliai teológia tanára, aki akkor a hitbeli egység bizottságának is igazgatója volt, úgy érezte, hogy a « katolikus » szó különféleképpen módosult használata miatt az *Ecumenical Review* lapjain tisztáznia kell a katolicitás helyes fogalmát (« Catholicity in Practice »: *ER* 15 [1962-63] 39-44). Minear pontosan megkülönbözteti a szónak a reformáció óta szokásba jött egyházközi használatát az eredeti jelentésétől. Egyházközi használatban, polemikus éllel, azok a keresztények mondják magukat katolikusoknak,

akik a hit és a vallási gyakorlat kérdéseiben hagyományuk történeti folyamatosságára hivatkoznak. Ezzel szemben a protestánsok azt vallják, hogy hitük és vallási gyakorlatuk közvetlen mértéke a reformáció elvei szerint magyarázott Biblia. Ha ehhez a szóhasználathoz fűzzük a katolicitást, jegyzi meg Minear, akkor nyilvánvalóan inkább arra szolgál, hogy elválassza egyik keresztény egyházat a másiktól, semmint arra, hogy eredeti jelentése szerint egy transzcendens, valamennyi egyházat meghaldó valóságra utaljon.

Valójában a szó eredeti jelentésének semmi köze a katolikus-protestáns ellentéthez. A görög *kat'holon* kifejezésből származik, és egészet, teljeset jelent. Ebben az értelemben a katolicitás arra utal, ami hiánytalanul egész és maradéktalanul teljes, Isten transzcendens valóságára, és az ő teremtő és megváltó művének mindenséget átfogó teljességét fejezi ki. Ez a transzcendens jelentés nyilván nem akadálya annak, hogy az egyház katolicitásáról beszélhessünk. De ebben az esetben nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a katolicitást elsősorban az egyház eredetére kell vonatkoztatnunk, vagyis magának Istennek Krisztusban végbe vitt megváltó művére, amelyből az egyház született. Ilyen értelemben a szó lényegében ugyanazt jelenti, mint amit Pál apostol a *plêrôma* szóval jelölt: azt a titokzatos valóságot, magát az isteni életet, amely az Isten teljessége Krisztusban és Krisztus teljessége bennünk, az egyházban (vö. Kol 1,19 és Ef 1,19-23).

Jellemző, hogy a « katolikus » szó első alkalmazása az egyházra, az első század fordulóján, Ignácnak, a szent antiochiai püspöknek és vértanúnak a szmirnaiakhoz írt levelében (8,2), szintén Krisztus személyéhez kapcsolódik. « Ahol Krisztus van — írja a püspök —, ott *teljes* az egyház », vagyis ott valósul meg az egyház a maga teljességében.

Eszerint az egyház katolicitása a krisztusi teljesség

megvalósulását fejezi ki: ahol Krisztus jelen van, ott a megváltás kegyelme a Szentlélek által kiárad a hívek közösségére, és az egyház a Lélek által részese a teljes krisztusi Isten-közösségnek. Mindebből nyilvánvaló, mi az összefüggése az egyház katolicitásának az egység krisztocentrikus felfogásával (Lund) és a Krisztusban megvalósuló isteni és emberi közösség eszméjével (New Delhi). Érthető tehát, hogy Uppsalában miért éppen a katolicitásra irányult az ökumenikus figyelem.

« A Szentlélek és az egyház katolicitása » — ez a címe az uppsalai jelentés egyházi egységről szóló fejezetének. Uppsala meghatározásában a katolicitás az egyházi egység « belső dimenzióját » jelenti, ami nem más, mint « a Krisztusban való élet teljessége, ép és egész mivolta » (*Uppsala* 13). Ebben az értelemben a szó a teremtő Isten üdvözítő szándékának megvalósulására utal: arra a szándékra, hogy Krisztusban a Szentlélek által atyai szeretetének élő és szerves egységébe gyűjtsön minden népet, bármi fajtához tartozzék és bármi korban, földrészen vagy életkörülmények közt éljen (*uo.*).

Az egyház katolicitásának ez az uppsalai leírása találkozik P. Congar meghatározásával: *capacité universelle de l'unité* — egyetemes képesség a egységre. Szabadabban megfogalmazva, az egyháznak azt a lényegbeli képességét jelenti, hogy az emberiséget Isten szeretetének egyetemes egységébe gyűjtse: abba az egységbe, amely az embernek az isteni életben való részesedése, maga a teljes Isten-közösség.

Mivel ez a katolicitás lényegében Isten ajándéka, az egyház e kegyelmi ajándék birtokában *már* katolikus, de — Uppsala véleménye szerint — a megosztottság jelen állapotában egyetlen egyház sem tekintheti magát a szó teljes értelmében katolikusnak. Amint a következő fejezetben szó lesz róla, a római katolikus egyház bizonyos értelemben elfogadhatja ezt a véleményt, és vele a ökume-

nikus mozgalomnak azt a célkitűzését, hogy a teológiai dialógus és még inkább a közös ima, tanúságtétel és szolgálat útján elérje azt, hogy az egyház egyre teljesebbé, katolikusabbá legyen.

Ezért a katolicitás mint Isten ajándéka állandó isteni hivatás: feladat és elkötelezettség a katolicitás teljességének valóra váltására. De ez — Uppsala tanítása szerint — nem valami azonosra szabott egyformaságot jelent, hanem valódi és hiteles különbözőséget és sokféleséget a hit tanításának kifejtésében, az istentisztelet formáiban és az egyházi élet szervezetében. A különbözőség nyilvánvalóan nem bonthatja meg az evangéliumi hit és életeszmény lényegbeli egységét, és nem törheti meg az egyház apostoli küldetésének minden időkre szóló azonos jellegű folytonosságát. Minden kor, minden nép, minden földrész egyházának egyetemes egységét jelenti, és az a rendeltetése, hogy prófétai jele és szolgálója legyen az emberiség Isten akarta egységének.

Az egyház zsinati és apostoli szervezete

Uppsala nemcsak elméletben beszélt az egyház katolicitásáról — tanításának gyakorlati következményeit is igyekezett levonni. Kifejezett szándéka volt, hogy ráébressze az egyházakat katolicitásuk követelményeire: annak tudatára, hogy összetartoznak, és hogy hivatásuk az, hogy együttesen cselekedjenek. Ez az együttes cselekvés ma, amikor kultúrális és gazdasági téren kölcsönös függőségi viszony alakult ki a föld népei közt, még sürgetőbb, mint valaha (*Uppsala* 12). De kérdés, hogy mi az a látható struktúra, amely ennek az együttes cselekvésnek szervezett formát tudna biztosítani?

Uppsala úgynevezett zsinati szervezetről beszél, « a közös egyházi élet és tanúságtétel egyetemes, ökumenikus, zsinati formájáról ». A közgyűlési jelentés szerint

maga az EÖT azt szeretné, ha legalábbis átmenetileg úgy tekintenék az egyházak, mint ennek a zsinati szervezetnek megvalósulási formáját. Zsinati jellegű szervezetével voltaképpen azon dolgozik — és erre a munkára kéri az egyházakat is —, hogy eljöjjön az idő, amikor « egy valóban egyetemes zsinat beszélhet újra minden keresztény nevében ,és mutathatja a jövőbe vezető utat » (*Uppsala* 17). Egy ilyen egyetemes zsinat előkészítése ugyanis azt követeli az egyházaktól, s főként magától az EÖT-től, hogy az egyház katolicitásának tudatában egyre jobban kiépítsék az együttműködést biztosító zsinati szervezetet.

Ezzel — de most az ökumenikus mozgalomban — újra előtérbe került a zsinati eszme. Ennek az eszmének az őskeresztény időkbe visszanyúló hagyományos múltja van az egyházban. A konstantini béke megkötése után, a negyedik század elejétől kezdve, az egyházak vezetői ismételten találkoztak helyi és egyetemes zsinatokon, hogy a keresztény tanítás és az egyházi élet vitatott kérdéseit megbeszéljék, és tanúságot tegyenek közös hitükről és katolikus egységükről. De éppen mivel többnyire vitatott kérdésekben kellett dönteniök, a zsinatok a maguk konkrét történeti helyzetében nemegyszer egyházszakadásra is alkalmat adtak. A II. vatikáni zsinat éppen ezen a ponton tér el az előzőktől, mert feladata János pápa célkitűzése szerint nem az volt, hogy vitatott kérdésekben döntsön, hanem hogy korszerűen megújítsa a keresztény életet az egyházban. Ez magyarázza a kor problémáira nyílt szellemét és készségét is az ökumenikus együttműködésre.

A II. vatikáni zsinat példája kétségtelenül hatott az EÖT vezetőire, amikor Uppsalában fölvetették egy ökumenikus értelemben is egyetemes zsinat tervét és általában az egyház zsinati szervezetének a gondolatát. Egy ilyen típusú zsinat, amely a kereszténység megújulása érdekében biztosítani tudná az egyházak nyílt és kész-

séges együttműködését, valóban kifejezhetné Krisztus egyházának katolikus egységét. De azt is jól tudták a vezetők, hogy egyetemes zsinatról és zsinati szervezetről nem lehet szó, hacsak minden vonatkozásban nyíltan szembe nem néznek azokkal a követelményekkel, amelyeket az egyház negyedik lényegbeli tulajdonsága, az apostoli mivolta állít az egyházi egység minden szervezeti formája elé.

Mit jelent az egyház apostoli mivolta? Hamarosan a II. vatikáni zsinat után (1966-ban) a Szentszék és az EÖT, együttműködésük jegyében, közös teológiai bizottságot alakítottak, s ez a bizottság első feladatának tekintette a katolicitás és az apostoliság kérdésének a tanulmányozását. A munkájáról szóló jelentés már az uppsalai közgyűlés előtt elkészült, de érdemében csak a hitbeli egység leuveni konferenciáján (1971) került megvitatásra. Nem jelentéktelen, hogy főbb elveit és gondolatait elfogadta a konferencia.

Az apostoliság lényegében azt jelenti, hogy az egyház eredetében és fönnállásában teljesen a Jézus által kiválasztott apostoloktól függ és rájuk van utalva. Az apostolok ugyanis, mint a jézusi esemény szemtanúi és Jézus első hívei, először részesültek a hit és a megváltás kegyelmében. De Jézus nemcsak kegyelmét adta nekik, hanem küldetést is adott a kegyelem közvetítésére. Ez rendkívül fontos tény, mert az egyház — az apostolok, általában az első apostoli egyház örökébe lépve — Jézus Lelke által nemcsak hitüket, hanem küldetésüket is örökli. Az apostolok hite itt az egész apostoli hagyományt (*paradosis, traditio apostolica*) jelenti, a krisztusi tanításról és megváltásról szóló igehirdetést (*kêrygma*) éppúgy, mint az annak nyomán születő egyházi életet: a keresztség és eucharisztia, a testvéri szeretet, tanúságtétel és szolgálat gyakorlatában kialakuló egyházi közösséget. Az egyház azért apostoli, mert küldetésének értelmé-

ben, a Szentlélek erejével megőrzi és nemzedékről nemzedékre továbbadja ezt a hagyományt. Változó történeti léte folyamán ennek a hagyománynak a megőrzése az egyház krisztusi hitelességének a kritériuma, ez katolikus egységének a biztosítéka.

Mindez nyilvánvalóan rendkívüli és állandó felelősséget ró az egyházra. Ki a felelős az apostoli hagyomány megőrzéséért és továbbadásáért? Apostoli mivolta miatt minden bizonnyal az egész egyház, de főleg azok, akik az apostoli szolgálat hivatásos folytatói az egyházban. Amint a leuveni jelentés kifejti (*Louvain* 80-82): az a tény, hogy Jézus, aki a szó evangéliumi értelmében az egyetlen szolgája üdvösségünknek, maga választott tizenkettőt, hogy megossza velük üdvösségünk szolgálatát, az apostoli és a következő időkre is precedenst teremtett az egyháznak. Nyilván az, aki nem volt Jézus kíséretében, nem oszthatná meg az apostolokkal ezt a szolgálatot, ha az apostol nem volna más, mint a jézusi esemény szemtanúja. Ám az apostol nemcsak szemtanú, hanem tanúságtévő hírnöke is annak, amit látott és hitt: Jézus egész megváltó művének. Miért ne lehetne Jézus valamely híve, mégha nem volt is szemtanú, örököse ennek az apostoli küldetésnek és felelős közvetítője az egyház egész apostoli hagyományának? Tény az, hogy az apostoli iratok tanúsága szerint a küldetés örökösei és a hagyomány közvetítői nem hiányoztak: a keresztény közösségekben mindenütt ott voltak ezek a zsidó vagy görög szóhasználat szerint *presbyteros* vagy *episcopos* névvel jelölt felelősök, akiket az apostolok jelöltek ki, vagy legalábbis ők ismertek el.

Az apostoli időkben még nem beszélhetünk kialakult szervezetről, főleg nem annak különböző fokozatairól az egyházban. A katolikus kutatók is egyetértenek ma a leuveni konferencia felfogásával, hogy a püspöknek mint egyházi főelöljárónak a sajátos hivatala hamarosan az apostoli

idők után alakult ki az egyházban. Sőt a püspökök egymást követő sorát már a második század végén (Szent Irenaeus) úgy tekintették, mint az egyház apostoliságának, vagyis az apostoli hagyomány megőrzésének és folyamatos továbbadásának hiteles jelét és szolgálatát. Mind az ortodox, mind pedig a katolikus tanítás szerint a püspöki hivatalnak ezen a második század folyamán intézményesített formáján nem lehet változtatni. Akárcsak az újszövetségi szentkönyvek jegyzékének ugyanebben az időben történt meghatározását, ezt is az egyház végérvényes döntéseként kell elfogadni. Az EÖT hitbeli egységének bizottsága azonban sem a leuveni, sem az azt követő marseille-i tanácskozásán (1972) nem tudta ezt a határozott álláspontot elfogadni. Azt mindenesetre megállapították, hogy a püspöki hivatal az egész egyház apostoli utódlásának egy kitűnő jele, s ezért buzdították az egyházakat, hogy ahol hiányzik ez a jel, ott törekedjenek helyreállítására. De véleményük mégiscsak az, hogy a Szentlélek a püspöki utódlás láncolatán kívül is, akár a püspöki hivatalt pótló preszbiteri testület által, akár a hivatalos szolgálattól független karizmatikus ajándékával is megőrizheti az apostoli hagyományt, és biztosíthatja hiteles továbbadását.

Kétségtelen, hogy az egyházak katolikus egységének és zsinati közösségének megvalósítása végül is az apostoli hagyomány iránti felelősség, vagyis az apostoli utódlás kérdésétől függ. A kettő viszonyát találóan határozza meg Ratzinger, amikor az apostoli hagyományt az apostoli utódlás tartalmának, az apostoli utódlást pedig az apostoli hagyomány történeti formájának nevezi. Mégha nem vonható is kétségbe, hogy a Szentlélek működése nincs szükségképpen emberi formákhoz kötve, mégiscsak azt kell mondanunk, hogy rendes körülmények közt a püspökök apostoli utódlása az az intézményes forma, amely az egyház apostoli hagyományt őrző a-

postoli mivoltának hiteles jele és biztosítéka. Valójában ez az *una sancta catholica apostolica* összetartó szerve. Ezért érthető, hogy az ökumenikus dialógus egyik elsőrendű célja ma az, hogy egyetértésre segítse az egyházakat az apostoli utódlásnak és a papi szolgálat kölcsönös elismerésének ettől az utódlástól függő kérdésében.

* * *

A fentiekben igyekeztünk összefoglalni az EÖT egyháztanának, magának az egyházi egység tudatosulási folyamatának főbb pontjait úgy, amint az EÖT keretében folyó ökumenikus dialógus dokumentumaiból kiolvasható.

Mindennek foglalataként álljon itt az, amit az EÖT Nairobiban tartott ötödik közgyűlésének (1975) jelentése, a hitbeli egység salamancai konferenciáját (1973) idézve, az egyház egységéről mondott: « Az egységet úgy kell tekinteni, mint az egymással egységben élő helyi egyházak zsinati közösségét. Ebben a zsinati közösségben mindegyik helyi egyház, a többivel közösségben, birtokában van a katolicitás teljességének, tanúságot tesz az apostoli hitről, és elismeri, hogy a többi egyház is Krisztus egyazon egyházához tartozik, és a többi egyházat is ugyanaz a Lélek vezeti. Amint New Delhi közgyűlése kiemelte, ezek az egyházak közösségben vannak egymással, mivel ugyanabban a keresztségben részesültek, és ugyanazt az eucharisztiát osztják meg egymás közt, valamint kölcsönösen elismerik egymás híveit és papi szolgálatát. Egyek közös elkötelezettségükben, hogy megvallják Krisztus evangéliumát, azzal, hogy meghirdetik a világnak, és általa szolgálják a világot » (*Nairobi* 60).

Vonatkozó irodalom:

Chenu, Bruno. *La Signification ecclésiologique du Conseil Oecuménique des Églises, 1945-1963.* ENEA, Beauchesne, Paris 1972.

Fuerth, P. W., *The Concept of Catholicity in the Documents of the WCC 1948-1968.* A Historical Study with Systematic-Theological Reflections. Studia Anselmiana 60, Editrice Anselmiana, Roma 1973.

Mindkét munkában részletes bibliográfiai tájékoztató található a vonatkozó kérdésekről szóló irodalomról.

A katolikus egyháztan megújulása

Az az ökumenikus nyíltság, amely a római katolikus egyházban a II. vatikáni zsinaton jelentkezett, érthetetlen volna, ha nem látnánk meg benne a katolikus egyháztan általános megújulásának egyik kifejező jelét. Ezért még mielőtt a római egyház ökumenikus elveiről beszélnénk, röviden szólnunk kell arról, hogyan és milyen értelemben történt a katolikus ekkléziológia megújulása.

Nem sokan tudják, hogy az egyháztan, mint a teológiának egyik külön ága, voltaképpen csak a középkor végén alakult ki. Eredetének oka nem kifejezetten teológiai, hanem inkább kánonjogi kérdések megvitatása volt. A pápa és a császár, a lelki és a politikai hatalom közti vita indította a kanonistákat arra, hogy igyekezzenek pontosan meghatározni a pápa lelki hatalmának hatáskörét és a császár politikai hatalmához való viszonyát. Ezen a téren, ha nem is a legelső, de az egyik legjellemzőbb Torrquemada bíborosnak *Summa de Ecclesia* címen megjelent munkája (Róma 1476).

Az egyházra vonatkozó kifejezetten teológiai kérdéseket nyilván már a szentatyák is tárgyalták a keresztény ókorban, de szentírást magyarázó módszerüknek megfelelően az egyháztani kérdéseket nem választották el az üdvösség történetének többi nagy témájától. Írtak monográfiákat a Szentháromságról és az Ige megtestesüléséről, de nem írtak rendszeres ekkleziológiát. Az apostoli iratok nyomán főleg úgy beszéltek az egyházról, mint Isten újszövetségi népéről, vagy mint Krisztus testéről, amit a Szentlélek éltet, és szorosan összekapcsolták ezeket a témákat a hívek egyéni megszentelésének, Krisztusban megvalósuló új életünknek kérdéseivel. Még maga Szent Tamás is ebben a hagyományban él. A *Sum-*

ma Theologica harmadik részének nincs külön egyháztani fejezete. A krisztológiának abban a részében van szó az egyházról, ahol Krisztusról mint az egyház fejéről és a megváltás kegyelmének forrásáról beszél. Az egyház mint Krisztus teste ebből a kegyelemből születik, él és növekszik Istennel való közösségében.

Érdekes, hogy Bellarmino Róbert jezsuita, később bíboros és szentté avatott egyháztanító, a leuveni egyetemen éppen a Szent Tamás-i Krisztus-tannak ezt a részét magyarázza, amikor a pápa Rómába hívja, és a Collegium Romanumban rábízza a hitvitákra előkészítő teológia (*theologia controversiae*) tanítását. A 16. század második felében, a reformáció teljes kibontakozásának korában vagyunk. A reformátorok az egyházban elsősorban helyi közösséget látnak: közösséget, ahol — az ágostai hitvallás szerint — Isten igéjének hirdetése és a szentségek kiszolgáltatása szabályosan folyik. A helyi közösségek egyetemes egységét nem valami hierarchikus szervezet, hanem egyedül Krisztus Lelke biztosítja. A helyi közösség látható, az egyetemes egyház lényegében láthatatlan. Bellarmino ezzel a felfogással szemben pontosan az egyetemes egyház látható szervezetét és hierarchikus struktúráját emeli ki. S ezt oly mértékben teszi — láthatóság szempontjából a francia királysággal vagy a velencei köztársasággal hasonlítva össze az egyházat —, hogy az már szinte belső lelki valóságának rovására megy.

Az egyház bellarmini meghatározásában ez a látható szervezet kerül a figyelem középpontjába. Az egyház « azon katolikus keresztények társasága, akik ugyanazt a hitet vallják és ugyanazon szentségekkel élnek, az egyház hierarchikus kormányzata és a pápa főssége alatt ». Az egyháznak mint látható és szervezett társaságnak ez a szemlélete a következő századokra meghatározta a katolikus egyháztan irányát, és érvénye, még századunk első

évtizedeiben is, szinte kizárólagos volt a teológia tanításában éppúgy, mint a népszerű hitoktatásban.

Közben azonban, már a múlt század elején, egészen váratlanul egy másfajta egyházszemlélet jelentkezik. J.A. Möhler (1796-1838) tübingeni katolikus teológus történeti tanulmányainak és a kor romantikus életérzésének a hatására újra fölfedezi az egyház lelki valóságat. *Einheit* című fiatalkori művében (1825) határozottan rámutat arra, hogy az egyház lényegében Krisztus híveinek a Lélek által alkotott és éltetett szeretetközössége. Ezt az erősen lelki irányba hajló szemléletet a *Symbolik* című érettebb, de kevésbé ihletett munkájában (1832) egészítette ki. Egyháztani alapelve itt már nem a Lélek, hanem Krisztus istenemberi, teandrikus kettőssége. Az egyházat már nem úgy látja, mint eszményi szeretetközösséget a Lélekben, hanem mint hierarchikus szervezetben testet öltött isteni és emberi életközösséget.

Möhler mély meglátásával helyes irányban kereste az egyház teológiai megértését, mégha nem tudta is teljesen végrehajtani a teandrikus elv egyháztani alkalmazását. Sajnos, az I. vatikáni zsinaton (1869-1870) még nem érvényesülhetett ez a tanítás, pedig tanítványainak közvetítő hatására készült egy zsinati tervezet, amely az egyházról mint Krisztus titokzatos testéről szól. De ennek a tervezetnek még tárgyalására sem kerülhetett sor, mert a történeti körülmények miatt a pápai főhatalomról szóló konstitúció elfogadása után a zsinatot föl kellett függeszteni.

Ám a kor szelleme mégiscsak kedvezett az egyháztani megújulásnak. A társadalmi mozgalmakban jelentkező szociális törekvéseknek egyházi téren az volt a hatásuk, hogy új típusú ifjúsági mozgalmak indultak meg, erősödött a szociális felelősségtudat és elkötelezettség, és újra fölfedezték a közösségi liturgiát. Szakszerű bibliai és történeti kutatások eredményei sürgették a hagyományos

hitvédő és skolasztikus módszer átalakítását. Ekkléziológiai téren az első világháború után főleg a Krisztus-testről szóló Szent Pál-i tanításra irányult a figyelem. Ennek korszerű földolgozásával (Mersch, Journet stb.) először sikerült áttörni a hitvédő egyháztan szűk korlátain, és megtenni a döntő lépést a katolikus egyháztan megújítása felé. A Krisztus-test egyháztana ugyanis visszaállította a helyes viszonyt az egyház isteni és emberi eleme között. Látható és szervezett testületnek tekinti ugyan az egyházat, de olyan testületnek, amely Krisztus teste, tehát Krisztus megváltó kegyelméből, Krisztus Lelkének megszentelő és Istennel egyesítő erejéből él. Ezzel újra tudatossá válik a teológiai gondolkodásban, hogy az egyház hierarchikus rendjének értelme és célja az, hogy emberi szervezetével a hívek krisztusi Isten-közösségét szolgálja. XII. Pius pápa *Mystici Corporis* kezdetű enciklikájával (1943) hivatalosan is jóváhagyta ezt az új egyházszemléletet (*DB* 2286-2291: *DS* 3800-3822).

De a Krisztus-test egyháztana még nem jelentette az egyház teljes bibliai megértését. Újabb bibliai kutatások egész sorára, de főleg az üdvösség történetének elmélyültebb tanulmányozására volt szükség, hogy a teológusok ne csak Krisztushoz való viszonyában, hanem Isten egyetemes üdvözítő akaratának történeti megnyilvánulásával összefüggésben is keressék az egyház teljesebb megértését. Isten újszövetségi népe, az egyház, voltaképpen zarándok nép, amely az ószövetségi Isten-nép örököseként járja Krisztus Lelkének erejében a történelem útját, és gyűjti az emberiséget a Krisztus-test Isten-közösségébe. Történeti létében és hierarchikus szervezetében részese is, közvetítője is ez a nép a krisztusi üdvösségnek: jele és eszköze, valódi szakramentuma az ember közösségének Istenével és embertársával, amíg ez a közösség be nem teljesül Isten örökkévaló országában. Az üdvösség történetének ez az átfogó bibliai szemlélete érvényesül a II.

vatikáni zsinaton, főleg az egyház mivoltáról szóló *Lumen gentium* kezdetű konstitúciójában és az ökumenizmus katolikus elveiről szóló, *Unitatis redintegratio* kezdetű dekrétumában. Ezek a megújult katolikus egyháztan alapvető dokumentumai.

Az alapvető ökumenikus probléma

A megújult katolikus egyháztan lényegében azt tanítja, hogy az egyház nemcsak látható hierarchikus szervezet, de nem is csak láthatatlan Isten-közösség, hanem a kettő együtt: a látható szervezetben testet öltött láthatatlan közösség Istennel, a megdicsőült Krisztus teste ezen a világon. Ám ebből az következik, hogy a kettő, a látható szervezet és a láthatatlan Isten-közösség, pontosan megfelel egymásnak és osztatlanul összetartozik. Ha tehát a római egyházat tekintjük Krisztus egyháza egyetlen valódi és hiteles szervezetének, amint azt a múltban a hitvédő egyháztan, sőt maga a *Mystici Corporis* enciklika is tette, akkor azt kell mondanunk, hogy a láthatatlan Isten-közösség is csak a római egyházban valósul meg: ez az egyház Krisztus teste a világban. De ha ez helytálló volna, akkor — katolikus szempontból — már nem volna értelme az ökumenikus mozgalomnak, mert azt kellene vallanunk, hogy Krisztus testének egysége a római egyházban voltaképpen már megvalósult. Ezért feladatunk nem az volna, hogy a többi egyházzal együtt keressük Krisztus egyházának egységét, hanem az, hogy az elszakadt kereszténye ket visszatérítsük a római egyház egységébe.

Kérdés, hogy mi ebben a pontban a megújult egyháztan és a II. vatikáni zsinat állásfoglalása. Vajon a római egyház az egyetlen valódi és hiteles szervezete Krisztus egyházának a világban, s ezért kizárólag benne valósul meg a krisztusi Isten-közösség, vagy pedig vala-

miképpen a többi egyház is hozzátartozik ehhez a szervezethez, s ezért a többinek is szerepe van az Isten-közösség megvalósításában? A kérdés lényegében az, hogy a római egyházat kell-e egyedüli és kizárólagos értelemben Krisztus egyházának tekintenünk, vagy sem. Ez a katolikus egyháztan alapvető ökumenikus problémája.

A II. vatikáni zsinat ökumenikus nyíltságát pontosan az mutatja, hogy nem tanítja többé a római egyház egyedüliségét és kizárólagosságát úgy, amint azt a hitvédő egyháztan tanította. Ez legszembetűnőbben abban jut kifejezésre, hogy a *Lumen gentium* konstitúció nem azonosítja egyszerűen Krisztus testével a római egyházat, amint a *Mystici Corporis* enciklika tette, hanem sokkal árnyaltabban és körültekintőbben úgy fejezi ki a kettő viszonyát, hogy a római egyházban fönnáll (*subsistit*) és megvalósul a Krisztus-test ezen a világon (*LG* 8). Ez azonban nem zárja ki azt, hogy ez a Krisztus-test bizonyos értelemben más egyházakban is fönnálljon és megvalósuljon.

Hogyan kell ezt értenünk? Keressük a választ az egyháztagság problematikájának az elemzésével. A hitvédő egyháztan fölfogása szerint, amit a *Mystici Corporis* enciklika is kifejezetten vall, aki nem tagja a római egyháznak, az a Krisztus-testnek sem tagja. Ezt nyilván a valóságos (*re*) egyháztagságra kell értenünk, mert nevére érdemes teológus a múltban sem vonta kétségbe, hogy aki a római egyház keretén kívül valamely más egyházi közösségben jóhiszeműen éli keresztény életét, az legalábbis szándék szerint (*voto*) tagja Krisztus testének. A *Lumen gentium* konstitúció azonban a megújult egyháztan vonalán másként oldja meg az egyháztagság problémáját. A konstitúció szerint az is, aki nem tagja a római egyháznak, valóságos tagja lehet a Krisztus-testnek, föltéve, hogy ennek a tagságnak olyan alapja van, amelynek érvényét a római egyház elismeri.

Mi ez az érvényes alap? Mi az, ami a Krisztus-test tagjává tesz? Az ökumenikus dekrétum 3. pontjában a keresztségről és a hitből való megigazulásról beszél. A kettő természete szerint összetartozik, mivel a keresztség « a hit szentsége » (*sacramentum fidei*). A dekrétum elismeri, hogy a kettő a római katolikus egyház keretén kívül más egyházi közösségben is Krisztus testének tagjává teszi azt, aki hisz és megkeresztelkedik. Ám a hittel és keresztséggel más intézményes eszközök és lelki aktusok is összetartoznak, amelyeket az ökumenikus dekrétum az előző kettővel együtt az egyházi élet elemeinek (*elementa ecclesiae*) nevez. Ezek közt elsősorban maga a Bibliában őrzött isteni kinyilatkoztatás, Isten élő szava, azután a hitből eredő, reménységben és szeretetben kibontakozó keresztény élet, az imádság és az erények, az eucharisztia és a többi szentség, sőt maga a hierarchikus szervezet mint az egyházi egység intézményes rendje. Az egyházi életnek ezek a külső és belső elemei Krisztustól származnak és Krisztushoz vezetnek, s ezért ezek segítségével a Krisztus-test tagja lehet az ember, és élheti Istennel közösségben keresztény életét.

Nos, ezek az egyházi életelemek, amelyeket Krisztus az egyházra bízott, kisebb vagy nagyobb számban a római egyház keretén kívül más egyházi közösségben is megtalálhatók. Ezeknek az elemeknek mint üdvözítő eszközöknek vagy lelki aktusoknak segítségével tagja lehet valaki Krisztus testének, és Istennek szentelheti életét, anélkül, hogy jogi értelemben a római egyház tagja volna (*UR* 3).

Tanításának ezt a lényeges pontját azonban az ökumenikus dekrétum még jobban kifejti. Ha ugyanis így, minden további magyarázat nélkül, helytálló volna ez a tanítás, akkor az következnék belőle, hogy az *egy* Krisztus-test több egymástól eltérő egyházban állna fönn és valósulna meg, anélkül hogy azoknak igazában közük volna egymáshoz. Ám ez nyilvánvaló ellentmondás volna.

Az igazság ezzel szemben az, hogy az egyházaknak *van* közük egymáshoz, mert pontosan az egyházi életelemek fűzik őket össze egymással, és teremtenek bizonyos, ha nem is teljes közösséget köztük. A kérdés csak az, hogy ezek az elemek megtalálhatók-e teljes számban és minőségben mindegyik egyházban. Ez az a pont, ahol az ökumenikus dekrétum meghúzza a határvonalat a római katolikus egyház és a többi egyház között.

Az ökumenikus dekrétumnak ebben a kérdésben az a tanítása, hogy az egyházi elemek egy része a többi egyházban, sőt az ortodox egyházban csaknem valamennyi megtalálható, de együttesen, Krisztus által rendelt teljességükben csak a római katolikus egyházban lehet hozzájuk jutni. Ez annyit jelent, hogy az egyházi életelemek teljessége folytán a római katolikus egyház az az általános üdvösségre segítő eszköz (*generale salutis auxilium*), ahol az isteni kinyilatkoztatás minden üdvösségre vezető igazsága és kegyelmi eszköze megtalálható és elérhető. Sőt, mivel Krisztus teste lényegében a római katolikus egyházban áll fönn és valósul meg, ezeknek az elemeknek jogosan a római egyház a letéteményesük. Aki tehát bármely egyházi közösségben ezek segítségével éli keresztény életét és keresi üdvösségét, azt mint Krisztus testének tagját a római egyházzal is bizonyos közösség köti össze.

Visszatérve eredeti kérdésünkre, az egyháztagságról szóló zsinati tanításból az alapvető ökumenikus probléma megoldására vonatkozóan az következik, hogy a római katolikus egyházat kell Krisztus valódi és hiteles egyházának tekintenünk, de nem egyedüli és kizárólagos értelemben. A II. vatikáni zsinat ugyanis elismeri, hogy a római egyház keretén kívül más egyházi közösségekben is fönnáll és megvalósul Krisztus teste. Ez azt jelenti, hogy ahol fönnáll és megvalósul a Krisztus-test, az az egyházi közösség valóban és hitelesen Krisztus egyháza. Azt

azonban nem jelenti, hogy ezeket az egyházakat önmagukban, a római egyháztól függetlenül lehetne Krisztus egyházának tekintenünk. Önnáll és megvalósul bennünk Krisztus egyháza, mivel az egyházi élet bizonyos elemei által valóságos közösségben vannak a római egyházzal. De mivel ez a közösség nem terjed ki az egyházi élet minden elemére, a római egyházzal való közösségük sem hiánytalan. Ebben a közösségben még nem valósul meg Krisztus teljes egyháza, az *una sancta catholica.*

Az alapvető ökumenikus probléma tehát a döntő ökumenikus feladat elé állít: hogyan látja a római katolikus egyház az egyházak hiánytalan közösségének, Krisztus egyháza teljes egységének a helyreállítását?

Az ökumenikus feladat: az egyházak katolikus közössége

Ami a keresztények megoszlottsága és az egyházak közösségének hiányossága miatt nem tud kifejezésre jutni a világban, az nem egyszerűen az egyház látható egysége, hanem ennek az egységnek sajátos belső jellege, amit katolicitásnak nevezünk. A katolicitás nemcsak egység, hanem egység a teljességben, vagy legalábbis belső képesség ennek a *teljes* egységnek megvalósítására. Amint Uppsala tanítását elemezve már megállapítottuk (lásd 71-74. old.), az egyháznak arról a krisztusi megváltásból eredő sajátos tulajdonságáról van itt szó, amely képessé teszi arra, hogy Isten szeretetének egyetemes egységébe gyűjtse az emberiséget. Ez a tulajdonság mint képesség azonban csak akkor válik hatékony erővé a világban, ha előbb magában az egyházban megteremti a keresztények közti egységet. A római katolikus egyház egyetért az EÖT-vel abban, hogy a katolicitás teljességének az egyházak teljes, katolikus közösségében kell megnyilvánulnia. Ez kétségtelenül az Isten kegyelmi ajándéka, de előkészítése az ökumenikus munka feladata.

Az ökumenikus dekrétum erről a teljes közösségről még csak egyéni vonatkozásban beszél. Krisztus megkeresztelt hívei, akiket már bizonyos közösség fűz a római egyházhoz, arra vannak hivatva, hogy teljes közösségre lépjenek vele (*UR* 3). A Hittani Kongregáció *Mysterium Ecclesiae* kezdetű újabb nyilatkozata (*AAS* 65 [1973] 396-408) azonban, az egyházi közösségre alkalmazva ezt a tanítást, már egyházközi és nem merőben egyéni vonatkozásban beszél erről a közösségről. A nyilatkozat az általános értelmű « bizonyos közösség » (*quaedam communio*) helyett a pontosabb « tökéletlen közösség » (*imperfecta communio*) kifejezést használja. Eszerint tehát az a közösség, amely az egyházakat — mindegyiket a maga egyházi életelemek által meghatározott jellege szerint — a római egyházzal összeköti, valóságos, de még tökéletlen. S éppen ebben a tökéletlenségben jelentkezik a katolicitás teljességének a hiánya, ami a társadalom életében a keresztények *látható* egységének hiányában mutatkozik meg. A látható egység hiánya az emberek szemében nyilvánvalóan sokkal feltűnőbb, mint a krisztusi hit vagy a keresztség által önnálló lelki egység.

Ez az egyházi megoszlás — amint bevezetésében az ökumenikus dekrétum élesen kiemeli — « nyíltan ellene mond Krisztus akaratának, egyszersmind botránkoztatja a világot, és károsítja a legszentebb ügyet, az evangélium hirdetését minden teremtménynek ». Nem kétséges, hogy ez a helyzet azt a feladatot rója az egyházakra, hogy vállvetve dolgozzanak a teljes egyházi közösség kialakításán.

De kérdés, hogy a dekrétum tanítása szerint pontosan mit jelent ez a teljes egyházi közösség? Vajon arról van-e itt szó, hogy a római egyház végül is magába olvassza a többi egyházat — ami aligha mondható az ökumenikus mozgalom céljának —, vagy pedig arról, hogy sajátos küldetésének megfelelően együttműködjék

az egyházakkal szerves közösségi kapcsolatuk kialakításában?

A kérdésre azonban csak akkor tudunk tárgyilagos választ adni, ha előbb megvizsgáljuk, hogy a római egyház hogyan tekint a többi egyházra, és milyen értelemben ismeri el egyházi jellegüket.

A dekrétum tanítása szerint valamely közösség egyházi jellege szorosan összefügg az egyházi élet elemeiről szóló tanítással, amiről az előző fejezetben volt szó. Egyfelől ugyanis csak ezek az elemek « építik és éltetik » az egyházat, másfelől maga az egyház ezeknek segítségével tölti be az üdvösséget közvetítő feladatát. Ezért nyilvánvaló, hogy ezek az elemek határozzák meg valamely közösség egyházi jellegét. Annyiban lehet ugyanis egyházról beszélnünk, amennyiben egy közösség életében aktív erővel jelen vannak ezek az elemek, és amennyiben segítségükkel a közösség betölti üdvösséget közvetítő feladatát. Ezen az elvi alapon a dekrétum kijelenti, hogy a római egyháztól különváltan élő egyházak különváltságuk miatt « nem vesztették el jelentésüket és fontosságukat az üdvösség misztériumában », Isten üdvözítő kegyelmének közvetítésében, mert Krisztus Lelke, akárcsak a római egyházat, ezeket az egyházakat is « használja mint az üdvösség közvetítésének eszközét » (*iis enim Spiritus Christi uti non renuit tamquam salutis mediis*). Ezekkel a szavakkal a zsinat alapjában elismeri a római katolikus egyháztól különváltan élő egyházak egyházi jellegét.

A dekrétum azonban ugyanúgy, mint az egyházi élet elemeinek kérdését, ezt a tanítást is pontosabban kifejti. Ha ugyanis minden további magyarázat nélkül elismerné a különváltan élő egyházak egyházi jellegét, akkor végül is azt tanítaná, hogy Krisztusnak több egyháza van, és tagadná, hogy az egyház alapítójának szándéka szerint egy és egyetlen látható közösség. Ezért világosan kimond-

ja, hogy az egyházi jelleget meghatározó életelemek, amelyeket Krisztus mint az üdvösség eszközeit egyházára bízott, együttesen és teljességükben a római egyházban találhatók meg. A többi egyházban bizonyos « fogyatkozásokat » (*defectus,* vö. *UR* 3) állapít meg a dekrétum, amelyek egyházi jellegük teljességének kárára vannak. Az ökumenikus munka feladata éppen az, hogy egyházi jellegük s ezzel katolicitásuk teljességére segítse az egyházakat. Ennek a munkának az egyik leghatásosabb eszköze a különböző hitvallású egyházak közt folyó dialógus.

Párbeszéd a hitvallások között

Az egyházak katolikus közösségét akadályozó « fogyatékosságok » különbözőképpen jelentkeznek a más és más hitvallású, eltérő hagyományokat követő egyházakban. Ez a különbözőség a római egyházhoz való viszonyukat is különbözőképpen határozza meg. Ezért harmadik fejezetében a dekrétum világosan megkülönbözteti egyfelől a keleti egyháznak (*UR* 13-18), másfelől a reformációból eredő egyházaknak viszonyát a római egyházhoz (*UR* 19-23).

Ami a keleti egyházakat illeti, a dekrétum elismeri az apostoli időkre visszanyúló ősi hagyományaikat és patriarkális szervezetüket, hiszen nem egy ezen egyházak közül, akárcsak a római egyház, maga is apostoli eredetű, a többi pedig ezektől az apostoli egyházaktól származik. Ezért sajátos liturgiai vagy a tanításra, lelkiéletre, egyházi szabályokra vonatkozó hagyományaik jogosultsága felől semmi kétségünk sem lehet. A teljes közösség helyreállításának akadálya igazában nem is annyira hittani, mint inkább történeti és társadalompszichológiai. A közösség helyreállítására irányuló első határozott lépés az volt, hogy a zsinat végén, 1965. december 7-én mindkét részről ünnepélyesen föloldották a római pápa és a

konstantinápolyi pátriarka részéről történt kölcsönös kiközösítést (lásd 14. lap.). Azóta a két egyház közötti kapcsolat, a többi keleti egyház és az egész ökumenikus mozgalom javára, egyre barátságosabbá válik, és mint « nővér-egyházak » közt csaknem teljes köztük a közösség (vö. *Tomos Agapês, Vaticanum-Phanar, 1958-1970*). Mindennek az előkészületben lévő pánortodox zsinaton is döntő hatása lehet a teljes egyházi közösség helyreállítására.

A hit tanítására és az egyházi élet rendjére vonatkozó kérdésekben a reformációból eredő egyházak kétségtelenül jobban különböznek a római egyháztól, mint a keleti egyházak. A dekrétum külön említi az anglikán közösséget (*Anglican Communion*), mert ez az angolszász világban elterjedt egyházi csoport, főleg ennek *High Church* néven ismert ága, őrizte meg legszembetűnőbben a római egyház hagyományait és szervezetét (*UR* 13). Nem csoda, hogy a zsinat után éppen az anglikán egyházzal indult meg legelőször a római egyház párbeszéde. Ennek a kétoldalú teológiai tanácskozásnak konkrét eredménye az a két nagyjelentőségű nyilatkozat, amit a közös anglikán-római katolikus teológiai bizottság adott ki az eucharisztiáról (*Windsor* 1971) és a papi szolgálatról (*Canterbury* 1973). Teológiai szempontból mindkét dokumentum határozott lépés a két egyház teljes közösségének előkészítése felé.

Folyamatban van, közös tanulmányi bizottságokban, a római egyház párbeszéde a reformációból eredő hitvallások többi jelentős egyházi közösségével is. A lutheránus — római katolikus bizottság az evangélium és az egyház, valamint az eucharisztia és a papi szolgálat témakörével, a református—római katolikus bizottság Krisztusnak az egyházban és a világban való jelenlétével, a metodista-római katolikus bizottság pedig főleg az eucharisztia és a papi szolgálat kérdésével foglalkozik. Hasonló kétol-

dalú teológiai tanácskozások természetesen a római egyháztól függetlenül a különböző egyházi közösségek közt is folynak. (Vö. *Confessions in Dialogue* 1972).

Ezeket a felső szinten folyó tanácsokozásokat hasznosan egészítik ki a nemzeti jellegű, de szélesebb nemzetközi körben ható párbeszédek, mint az észak-amerikai lutheránus-katolikus dialógus, amely olyan alapvető kérdésekkel foglalkozott, mint a hitvallás és dogma, a keresztség és bűnbocsánat, az eucharisztia mint áldozat, a papi szolgálat és a pápai hivatal. Itt kell megemlítenünk az Abbé Couturier által alapított *Le Groupe des Dombes* néven ismert és Taizével kapcsolatos francia katolikus és protestáns teológusokból álló csoportot. Tanácskozásaik az eucharisztiáról és a papi szolgálatról hatásosan előkészítették a hitbeli egység leuveni konferenciájának (1971) azonos tárgyú tanácskozásait, amelyeknek eredménye az EÖT 1975-ben kiadott közös nyilatkozata volt a keresztségről, az eucharisztiáról és a kölcsönösen elismert papi szolgálatról. Mindez nyilvánvalóan azért történik, hogy a hit tanítása terén és az egyház liturgiai és közösségi életében előkészítse az egyházak teljes katolikus közösségének megvalósulását.

A fentiekben a római katolikus egyház szempontjából vizsgáltuk a keresztények közti egység kérdését, s ezért a mondottak azt a hatást kelthetik az olvasóban, hogy a római egyház önmagát tekinti az egység vonatkozási központjának: mintha Róma volna az egyházak egyházi jellegének kritériuma és mértéke. Ám a zsinati tanításból világos, hogy valamely egyház egyházi jellegét azok az egyházi életelemek határozzák meg, amelyek Krisztustól származnak és Krisztushoz vezetnek. Ezért, még ha vallja is a római katolikus egyház, hogy az egyházi életelemek együttesen és teljességükben benne magában találhatók meg, az egyházi jelleg kritériumának és mértékének mégsem önmagát tekinti, hanem egyedül az egyház Urát, egységének forrását és középpontját, Krisztust.

Ez főleg abból tűnik ki, amit az ökumenikus dekré-

tum 6. pontjában az egyház állandó megújulásának szükségességéről mond. Itt nem a keresztény ember belső megtéréséről, az egyéni metanoiáról van szó, mint a 7. pontban, hanem magáról a földi zarándok útját járó egyházéról — a római egyházéról is. Krisztus szüntelen megújulásra hívja egyházát, mert az evangélium kritériuma és mértéke szerint az egyház mint földi intézmény állandó reformációnak (*perennis reformatio*) látja szükségét. S ez éppúgy szükséges az egyház erkölcsi életében, mint kormányzatának és tanításának idejüket múlt formáiban. A dekrétum nyilván nem a változtathatatlan isteni kinyilatkoztatásról vagy az egyház krisztusi alkotmányáról beszél, hanem az egyház történeti életének azokról a korokhoz és kultúrákhoz szabott formáiról, amelyek a mai világban csak akadályai Krisztus ügyének. Az egyházra, a római egyházra is áll a krisztusi szó: « Ha a búzaszem nem hull a földbe és nem hal el, egymaga marad, de ha elhal, sok termést hoz » (Jn 12,24). Az egyház katolikus egysége ma azt követeli, hogy az egyházak — a római egyház is — merjenek kilépni merőben emberi hagyományokhoz tapadó történeti életformáikból, merjék elveszteni a közeli századokban kialakult egyházi azonosságukat, hogy Krisztusban megtalálják valódi mivoltukat és egységük katolikus teljességét.

Mit tegyünk a keresztények egységéért?

Az ökumenikus dekrétum egész második fejezete erre a kérdésre válaszol. A gyakorlati tennivalók közt a legfontosabbnak egyházunk szervezetének és lelki életének megújítását tartja, ami lényegében egyre megújuló és fokozódó hűséget jelent az egyház eredeti hivatásához (*UR* 6).

Szervezeti vonalon, az egyházi kormányzat terén, a megújulás főleg az ún. kollegialitás elvének szélesebb körű érvényesülését kívanja. A II. vatikáni zsinat, a leg-

magasabb szinten, elsősorban a püspökök kollegialitásáról beszélt: arról, hogy hivatali joguk és kötelességük cselekvően részt venni az egyetemes egyház kormányzatában (*LG* 22). De a zsinati tanítás szerint ennek az elvnek, megfelelő arányban, az egyházi élet minden szintjén, nemzeti, egyházmegyei, sőt plébániai vonatkozásban is érvényesülnie kell. Ez azt jelenti, hogy minden kereszténynek, papnak és hivőnek egyaránt felelősséget kell vállalnia a helyi egyházért, és képességei szerint bele kell kapcsolódnia az egyházi élet formálásába. A kollegialitásnak és ezzel az egyházkormányzati felelősség megosztásának ez az elve, ha helyesen érvényesül, szervezeti téren fontos lépés az egyházak katolikus közösségének megvalósulása felé.

A szervezeti reformnál azonban sokkal fontosabb Krisztus-hitünk elmélyült személyes megértése és korszerű megvallása. Főleg a Biblia elmélkedő tanulmányozása segíthet arra, hogy mélyebben megértsük közös üdvösségünk krisztusi misztériumát. Ez a tudatossá vált hit az alaptalaja és az éltető gyökere minden keresztény egységnek és egyházi közösségnek. De ebből ered az igehirdetésnek és a hit tanításának az a korszerű módja is, amely képes válaszolni a mai ember egzisztenciális kérdéseire. Ez a forrása a lelki élet belső megújulásának, a házasság és a család keresztényibb szellemének, a szerzetesi élet korszerű kialakításának, a hívek részvételének az egyház apostoli munkájában és általában a keresztények felelősségvállalásának és társadalmi szolgálatuknak a mai világban — szóval mindannak, ami ma bármely hitvallású keresztény ember életét korszerű keresztény életté teszi.

Ám ez a Krisztus-hit arra sürget, hogy a külső feladatok mellett szüntelenül magunkba nézzünk, és készek legyünk Isten színe előtt fogyatékosságaink töredelmes elismerésére. Az evangéliumi *metanoja* állandó megté-

résre, életünk megjavítására, gondolkodásunk és érzéseink, egész belső világunk megújítására hív. Meg kell tagadnunk magunkban az önző, a csakis tulajdon érdekeit és hasznát kereső embert, hogy Isten Lelke föltámassza bennünk azt az újat, aki Krisztus szívével tudja szeretni Istenét és embertársát. A dekrétum az Apostolt idézi: « Éljetek méltóan ahhoz a hivatáshoz, amelynek részesei lettetek, igaz alázatban, szelídségben és türelemben. Viseljétek el egymást szeretettel. Törekedjetek arra, hogy a béke kötelékében fenntartsátok a lelki egységet » (Ef 4,1-3).

A krisztusi hitben megigazult, egymást szerető emberek természetesnek tartják, hogy a hasonló gondolkodásúakkal — mégha más egyházi szervezet tagjai is — együtt imádkozzanak, és imádságos közösségükben megéljék krisztusi egységüket. Aki már részt vett különböző hitvallású keresztények közös istentiszteletén, együtt olvasta velük a Bibliát, együtt mondta velük az Úr imádságát, az jól tudja, hogy a közös imánál — az eucharisztiát kivéve — nincs nagyobb krisztusi egységet teremtő erő. « Ahol ketten vagy hárman együtt vannak az én nevemben, ott vagyok köztük » (Mt 18,20).

Egységes Krisztus-hit, szüntelen belső megtérés, nagylelkű szeretet és együttes ima — a dekrétum szerint ezek a « lelki ökumenizmus » (*oecumenismus spiritualis*) valódi elemei (*UR* 7-6). Ezek mellett azonban, emberi természetünknek megfelelően, az értelmi munkát, az egység kérdéseinek rendszeres tanulmányozását sem szabad elhanyagolnunk (*UR* 9-11).

Emberek közt lehetetlen az igazi belső találkozás, s még kevésbé a tartós lelki közösség, anélkül, hogy igazán megismernék egymást. Keresztények is csak úgy tudnak lélekben találkozni és akkor fognak közösséget érezni egymással, ha érdeklődnek egymás gondolkodása és meggyőződése iránt. Meg kell ismernünk a másik keresztény-

nek nemcsak hitvallását, hanem egyházának hagyományait, vallási életének, érzésvilágának sajátos elemeit is. Ne feledjük: évszázadok óta lerakódott előítéletek megkövesedett rétegeit kell itt közös Krisztus-hitünk lendületével áttörnünk és lebontanunk! Kell a tudományos tájékozódás, kell a történeti és teológiai irodalom tanulmányozása, de még inkább kell a személyes találkozás, a hivő emberek párbeszéde. Keresztények közt a dialógus nem arra alkalom, hogy egymást letorkolják, hanem hogy — *par cum pari* (*UR* 9) — kölcsönös egyenlőség alapján folyó nyílt testvéri megbeszélésben találkozzanak, ami a szó eredeti értelmében valódi eszmecsere lesz. Amennyiben nyilvános jellegű az ilyen megbeszélés, természetesen az elöljárók engedélye és képzett teológus irányítása is szükséges — de ez a világért se zavarja a dialógus testvéri nyíltságát és közvetlenségét!

Kétségtelen, hogy ez a dialógus csak akkor lesz a Lélek egységet teremtő eszköze, ha egyfelől teljes értelmi tisztesség, másfelől kölcsönös megértésre való törekvés jegyében áll. Az értelmi tisztesség azt követeli, hogy a valóságnak megfelelően képviseljem katolikus meggyőződésemet, és a békülékenység ürügyével ne állítsam be úgy a dolgokat, hogy társamat végül is félrevezessem. A kölcsönös megértésre való törekvés viszont arra indít, hogy ne formákhoz és formulákhoz ragaszkodjam, hanem azok valódi tartalmát, hiteles értelmét keressem. Ez minden bizonnyal azt követeli, hogy meglássam a lényeget, és meg tudjam különböztetni a fényforrást annak sugaraitól, az elsődlegest annak következményeitől. Súlyosan tévedne, aki a katolikus hit igazságait merőben szám szerint, mint hittételeknek egymástól különálló jegyzékét sorolná föl. A dekrétum *hierarchia veritatum*-ról, a keresztény tanítás szerves belső sorrendjéről beszél (*UR* 11). Mindegyik hitigazságnak megvan a tulajdon helye ebben a szervezetben, a sajátos és szerves

összefüggése a többi igazsággal és valamennyi közös gyökerével: az isteni üdvösség krisztusi misztériumával. Aki ebben a belső összefüggésében látja hitének tanítását, az nem szavakhoz ragaszkodik, hanem értelmi tisztességgel fogja a tanítás lényegét fölmutatni. Ez a feltétele annak, hogy keresztények dialógusa valóban a Lélek egységet teremtő eszköze legyen.

A közös ima és a testvéri párbeszéd együttes cselekvésre indít. A közös hit a szeretet krisztusi szolgálatában lesz élő valósággá. Közös hitünkről közös testvéri szolgálattal kell tanúságot tennünk ott, ahol élünk. Ez a szolgálat nem társadalmi intézményeket akar helyettesíteni, hanem jele akar lenni Isten Krisztusban megnyilvánult emberszeretetének. De a kommunikációs eszközök által embernyivé formálódó mai világban a katolikus egyház éppúgy, mint az EÖT-ben egyesült többi egyház is egyre jobban érzi felelősségét a mai emberért és az alakulóban lévő holnapi világért. Közös szolgálatunk ma már nem lehet csak helyi jellegű. Az egyházak ma közösen szót emelnek az olyan általános emberi ügyek érdekében, mint a fejlődésben lévő népek kulturális és gazdasági megsegítése, az ember személyi és társadalmi szabadságának tiszteletben tartása, az elnyomottak fölszabadítása, a népek közti béke és a nemzetközi együttműködés (*UR* 12). Ezzel a közös szolgálatunkkal kell tanúságot tennünk a mai világ előtt arról, hogy Jézus Krisztus az, aki valóban fölszabadít és egyesít.

A HITVALLÁSOK KÖZTI DIALÓGUS IRODALMA

— Kommentárok a II. vatikáni zsinat ökumenizmusról szóló tanításáról:

Villain, Maurice, *Vatican II et le dialogue oecuménique.* Casterman, Paris 1966.

Jaeger Kardinal Lorenz, *Das Konzilsdekret « Über den Ökumenismus ».* Sein Werden, sein Inhalt und seine Bedeutung. Lateinischer und deutscher Text mit Kommentar. Bonifacius Druckerei, Paderborn 1965.

Becker, W-Feiner J., *Dekret über den Ökumenismus.* Lexikon für Theologie und Kirche: Das zweite Vatikanische Konzil, Bd. II, 1967.

Javierre, A. M., *Promozione Conciliare del Dialogo Eumenico I-II.* Presentazione del « Decretum de Oecumenismo ». Elle Di Ci, Torino-Leumann 1966.

Ökumenisches Direktorium. Lateinischer und deutscher Text. Kommentar von E. Stakemeier. Bonifacius Druckerei, Paderborn, I. kötet 1967, II. kötet 1970.

— A hitvallások közti kétoldalú dialógusról általában:

N. Ehrenström-G. Gassmann, *Confessions in Dialogue.* A Survey of Bilateral Conversations among World Confessional Families 1961-1971. WCC, Geneva 1972.

— A lutheránus-római katolikus párbeszéd jelentése:

Report of the Joint Lutheran-Roman Catholic Study Commission on « The Gospel and the Church », *Lutheran World* 19, July 1972; németül *Lutherische Welt,* Juli 1972.

Um Amt und Herrenmahl. Dokumente zum evangelisch-römisch-katholischen Gespräch. O. Lembeck-J. Knecht, Frankfurt am Main 1974.

— A református-római katolikus párbeszéd jelentése:

Report of the two consultations in preparation of the Reformed-Roman Catholic dialogue, *Bulletin of the Department of Theology of the WARC* 10,1. Atumn 1969.

— A metodista-római katolikus párbeszéd jelentése:

Report of the Joint Commission between the Roman Catholic Church and the World Methodist Council, 1967-1970, *Book of Proceedings of the Twelfth World Methodist Conference.* The Methodist Publishing House, Nashville 1972.

— Az észak-amerikai lutheránus-római katolikus dialógus gyűjteménye:

Lutherans and Catholics in Dialogue I-V. Minneapolis, Augsburg Publishing House, 1965-1974.

— Az eucharisztiáról szóló új egyházközi megegyezések gyűjteménye:

Modern Eucharistic Agreement. SPCK, Dondon 1974.

— A papi szolgálatról szóló új egyházközi megegyezések gyűjteménye:

Modern Ecumenical Documents on the Ministry. SPCK, London 1975.

— Az EÖT hitbeli egység bizottságának kiadványa a keresztségről, eucharisztiáról és a papi szolgálatról:

One Baptism, One Eucharist and a Mutually Recognized Ministry. Faith and Order Papers No. 73. WCC, Geneva 1975; franciául: *La réconciliation des Eglises: baptême, eucharistie, ministère.* Les Presses de Taizé, 1974.

— A « Groupe des Dombes » dialógusai:

Vers une même foi eucharistique? Accord entre catholiques et protestans. Les Presses de Taizé, 1972.

Pour une réconciliation des ministères. Eléments d'accord entre catholiques et protestants. Les Presses de Taizé, 1973.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés 7

Első rész: AZ ÖKUMENIKUS MOZGALOM

I. Az ökumenikus mozgalom gyökerei és kialakulása

Miért keressük a keresztények egységét? . . 11
Egység, szakadás és az egység keresése . . 13
Az ökumenikus mozgalom kialakulása . . . 18
Egységes hit vagy gyakorlati kereszténység? . 22

II. Az Egyházak Ökumenikus Tanácsa

Az Ökumenikus Tanács megalakulása . 26
Mi az Ökumenikus Tanács? . . . 27
Az Ökumenikus Tanács szervezete . 31

III. Az ortodox egyházak és az ökumenikus mozgalom

Az ökumenizmus ortodox magna chartája 34
Tartózkodó egyházi magatartás . . . 35
Az ortodox egyház együttműködése . . 37

IV. A római katolikus egyház és az ökumenikus mozgalom

Az egyházi titalom időszaka . . . 40
Hogyan alakult ki az « irenikus » szellem? 43
Az ökumenizmus teljes elismerése . . 46

Függelék:

Az ökumenikus mozgalom időrendi táblázata 53
Ökumenikus irodalom 54

Második rész: AZ ÖKUMENIKUS EGYHÁZTAN

Bevezetés 57

V. Az Ökumenikus Tanács egyháztana

Az egyházak viszonya Krisztus egyházához . . . 59
Az egyház katolikus és protestáns szemlélete . . 63
Krisztus: az egyház egységének forrása és központja . 65
Ökumenikus paradoxon — dinamikus egység . . 68
Helyi és egyetemes közösség Krisztusban . . . 71
Mit jelent az egyház katolicitása? 73
Az egyház zsinati és apostoli szervezete 76

VI. A katolikus egyháztan ökumenikus elvei

A katolikus egyháztan megújulása . 83
Mi az alapvető ökumenikus probléma? 87
Az egyházak katolikus közössége . . 91
Párbeszéd a hitvallások között . . 94
Mit tegyünk a keresztények egységéért? 97

Függelék:

A hitvallások közti dialógus irodalma . 102

TEOLÓGIAI KISKÖNYVTÁR

(Tervezett füzetek)

I. BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

*1. Bevezetés a teológiába
2. Ismeretelméleti bevezetés
3. Vallásbölcseleti bevezetés
*4. A kinyilatkoztatás teológiája
5. A kinyilatkoztatás kritikája
*6. Bevezetés a szentírástudományba
*7. Mai teológusok 1 (H. de Lubac — Y. Congar)
8-9. Mai teológusok 2-3

II. ÜDVÖSSÉGÜNK ISTENE

1. Isten léte
*2. Egy az Isten
*3. A Szentháromság
4-5. Krisztus

III. ISTEN NÉPE: AZ EGYHÁZ

1. Az Egyház mivolta
2. Az Egyház történetisége
3. Az Egyház liturgikus élete
4. Az Egyház jogi szervezete
*5. Szentségek — keresztség, bérmálás
*6. Az eukarisztia
7. A bűnbánat szentsége
8. A betegek kenete
9. A papi rend
10. A házasság
11. Az ökumenizmus

IV. ISTEN MŰVE: EMBER ÉS VILÁG

1. Az anyagi világ
2-3. Az ember a bölcseletben
4. Az ember társadalma
5. Az ember a hit fényében
6-7. Az erkölcsi élet
8. Keresztény lelkiség
9. Az ember jövője

A Teológiai Kiskönyvtár a következő címen rendelhető meg:

PP. NAGY F. — SZABÓ F. SJ
Via dei Penitenzieri, 20
I - 00193 Roma

BÉKÉS GELLÉRT OSB

1915-ben született Budapesten. Középiskoláit a budapesti bencés gimnáziumban végezte. 1932-ben lépett Pannonhalmán a Szent Benedek Rendbe. Teológiai tanulmányokra Rómába, a bencés rend Szent Anzelm Egyetemére küldik. 1938-ban szentelik pappá. 1940-ben teológiai doktorátust szerez. Disszertációja, *De continua oratione Clementis Alexandrini doctrina,* a *Studia Anselmiana* tanulmánysorozat 14. köteteként jelent meg (Romae 1942). 1940 és 1946 között Pannonhalmán a teológiai főiskola tanára, gimnáziumi hittanár és prefektus. 1946 őszétől Rómában, a Szent Anzelm Egyetemen dogmatikát tanít. A II. vatikáni zsinat után az egyháztan tanára és az ökumenikus tanszék vezetője. 1951-ben Dalos Patrikkal elkészíti az Újszövetségi Szentírás új magyar fordítását, amely hetedik kiadásában 1972-ben jelent meg. Verseit *Sorsom az Isten* címmel 1968-ban adta ki. 1974-ben jelent meg Rómában *Istenkeresés, Új utak a mai teológiában* című könyve.